DEKRÉT

Je dosti výmluvné, že v apoštolské exhortaci Evangelii gaudium věnoval papež František značný prostor tématu homilie. Světlé i stinné stránky tohoto tématu už vyjádřili biskupové shromáždění na synodě a příslušná usměrnění už poskytly post-synodní apoštolské exhortace Verbum Domini a Sacramentum caritatis papeže Benedikta XVI.

S ohledem na to a s vědomím všeho, co stanovila konstituce Sacrosanctum Concilium i pozdější nauka církevního magisteria, a ve světle Úvodu k lekcionáři a Všeobecných pokynů k Římskému misálu, byl vypracován předkládaný Homiletický direktář, rozdělený do dvou částí.

V první části nazvané Homilie a její liturgický rámec se popisuje povaha, funkce a specifický kontext homilie i některé její charakteristické stránky, jimiž jsou: svěcený služebník, který homilii pronáší; vztah homilie k Božímu slovu; její bezprostřední i vzdálená příprava a její adresáti.

Ve druhé části, Ars praedicandi, jsou uvedeny názorné příklady obsahových a metodologických principů, které má kazatel znát a jichž si má být vědom při přípravě a přednesu homilie. Pouze orientačně a nikoli vyčerpávajícím způsobem jsou navrženy interpretační klíče pro cyklus nedělí a svátků, počínaje srdcem liturgického roku (triduum a doba velikonoční, doba postní, advent, Vánoce, liturgické mezidobí); zmíněny jsou i mše feriální, svatební a pohřební. V těchto příkladech jsou prakticky využita kritéria uvedená v první části direktáře, tj. typologický vztah mezi Starým a Novým zákonem, důležitost evangelního úryvku, uspořádání jednotlivých čtení, souvislosti mezi bohoslužbou slova a slavením eucharistie, mezi biblickým poselstvím a mešními modlitbami, mezi slavením a životem, mezi naslouchánímBohu a konkrétnímu společenství.

Pak následují dvě přílohy. První má za cíl ukázat pojítko mezi homilií a naukou katolické církve a obsahuje odkazy na Katechismus ve vztahu k některým tematickým akcentům ve čteních pro jednotlivé neděle a slavnosti třech ročních cyklů. Druhá příloha uvádí odkazy na dokumenty církevního magisteria týkající se homilie.

Text byl předložen jednotlivým Otcům z Kongregace pro bohoslužbu a svátosti a poté, co byl projednán a schválen na řádných zasedáních 7. února a 20. května 2014, byl předán Svatému otci Františkovi, který zveřejnění Homiletického direktáře schválil. Naše kongregace ho s radostí publikuje s přáním, aby „homilie byla skutečně intenzivním a radostným zakoušením Ducha, útěšným setkáním se slovem a stálým pramenem obnovy a růstu“ (Evangelii gaudium 135). Ať každý kazatel vezme za svůj postoj apoštola Pavla a znovu si uvědomí, že *„Bůh nám svěřil evangelium, když nás napřed vyzkoušel, a proto se svým kázáním nechceme dělat pěknými v očích lidí, ale chceme se líbit Bohu, který zkoumá naše srdce“ (1 Sol 2,4).*

Překlady do hlavních jazyků zajistí naše dikasterium, zatímco za překlady do dalších jazyků budou zodpovědné příslušné biskupské konference. Všechna ustanovení, která jsou s tím v rozporu, ztrácejí platnost.

V sídle Kongregace pro bohoslužbu a svátosti,
dne 29. června 2014, o slavnosti svatých apoštolů Petra a Pavla

+ Antonio kard. Cañizares Llovera prefekt

+ Arthur Roche arcibiskup sekretář

ÚVOD

---

1. Smyslem předkládaného Homiletického direktáře je odpovědět na žádost předloženou účastníky biskupské synody o Božím slově, která se konala v roce 2008. Na jejich popud papež Benedikt XVI. požádal příslušné autority, aby připravily Direktorium o homilii (srov. VD 60). Již on sám v této záležitosti přijal za svou starost vyslovenou Otci na předchozí synodě, aby se přípravě homilie věnovala větší pozornost (srov. Sacramentum caritatis 46). I jeho nástupce papež František považuje kázání za jednu z priorit v životě církve, jak je zřejmé z jeho první apoštolské exhortace Evangelii gaudium. Když Otcové Druhého vatikánského koncilu popisovali homilii, zdůrazňovali jedinečnou povahu, jakou má kázání v kontextu posvátné liturgie: „Při kázání ať je hlavním pramenem Písmo svaté a liturgie. Jde přece o zvěstování podivuhodných Božích činů v dějinách spásy neboli v Kristově tajemství, které v nás neustále je a působí, zejména při slavení liturgie“ (SC 35,2). Po mnohá staletí kázání často bývalo morální nebo doktrinální výukou; přednášelo se u příležitosti slavnostní mše, ale nemuselo být nutně součástí samotné bohoslužby. Když se katolické liturgické hnutí koncem 19. století začalo pokoušet propojit osobní zbožnost a liturgickou spiritualitu věřících, objevily se snahy zaměřené na prohloubení vnitřní spojitosti mezi Písmem a bohoslužbou. Toto úsilí, jež papežové povzbuzovali po celou první polovinu dvacátého století, přineslo své plody v takovém pohledu na liturgii církve, jaký nám předal Druhý vatikánský koncil. Povahu a funkci homilie je třeba chápat z tohoto hlediska.

2. Během posledních padesáti let byly mnohé dimenze homilie v koncilním smyslu objevovány jak v učení církevního magisteria, tak i každodenní zkušenosti těch, kdo kazatelskou službu vykonávají. Cílem předkládaného Direktáře je představit cíl homilie tak, jak ji charakterizují církevní dokumenty od Druhého vatikánského koncilu až po apoštolskou exhortaci Evangelii gaudium, a nabídnout vodítko, založené na těchto pramenech, které by pomáhalo kazatelům ve správném a účinném plnění jejich poslání. V příloze k Direktáři jsou uvedeny odkazy na nejdůležitější dokumenty s cílem ukázat, jak se záměry koncilu během posledních padesáti let zčásti už zakořenily a prohloubily. Naznačují však také potřebu další

reflexe, aby se dospělo k takovému charakteru kázání, jaký si koncil přál. V úvodu k danému tématu můžeme poukázat na čtyři trvale důležité oblasti, které jsou krátce popsány v koncilních dokumentech. První z nich je samozřejmě místo Božího slova v liturgickém slavení a jeho význam pro homilii (srov. SC 24,35,52,56). Druhá se týká zásad katolického výkladu Bible předložených koncilem, které nacházejí svůj výraz zvláště v liturgické homilii (srov. DV 9-13,21). Třetí oblast se týká důsledků tohoto pochopení Bible a liturgie pro samotného kazatele, který má podle nich utvářet nejen svůj přístup k přípravě homilie, ale i celý svůj duchovní život (srov. DV 25, Presbyterorum ordinis 4,18). Konečně čtvrtá oblast se dotýká potřeb těch, k nimž se obrací kázání církve, jejich kultury a životních situací, které jsou také určující pro formu kázání, neboť jeho funkcí je rovněž obracet život jeho posluchačů k evangeliu (srov. Ad gentes 6). Tato krátká, ale důležitá usměrnění ovlivňovala katolické kázání v desetiletích následujících po koncilu. Jejich pochopení našlo konkrétní výraz v církevní legislativě a hojně je rozpracovávala a rozvíjela i nauka papežů, jak jasně dokazují citace v předkládaném Direktáři i seznam souvisejících dokumentů uvedených v příloze č. 2.

3. Homiletický direktář se snaží osvojit si porozumění minulých padesáti let, kriticky je revidovat, pomoci kazatelům, aby účelu homilie přikládali váhu, a nabídnout jim vodítko pro vykonávání tohoto tak zásadního poslání v životě církve. Předmětem Direktáře je především homilie přednášená při nedělní eucharistii, ale vše zde vyslovené lze obdobně aplikovat i na běžná kázání při jiných liturgických a svátostných slaveních. Předkládané návrhy jsou tudíž nutně jen všeobecné. Nacházíme se totiž v oblasti značně proměnlivé služby, ať již z důvodu kulturních rozdílů mezi jednotlivými společenstvími, nebo kvůli talentům a omezením jednotlivých kazatelů. Každý kazatel si přeje zlepšovat homilii, ale velké množství požadavků v pastorační péči spolu s pocitem osobní nevhodnosti mohou někdy vést k malomyslnosti. Je pravda, že někteří jsou díky svým schopnostem a formaci působivějšími veřejnými řečníky než jiní. Vědomí osobních hranic v tomto směru však lze překonávat připomínkou Mojžíše, který trpěl vadou řeči (srov. Ex 4,10), Jeremiáše, který se považoval za příliš mladého na kázání (srov. Jer 1,6), a Pavla, který přicházel s chvěním a obavami (srov. 1 Kor 2,2-4). Aby se někdo stal působivým kazatelem, nemusí proto nutně být velkým řečníkem. Řečnické umění či řečnění na veřejnosti, včetně správného používání hlasu a dokonce i gest, samozřejmě přispívá k účinnosti kázání. I když jde o téma přesahující účel předkládaného Direktáře, jedná se o důležitý aspekt pro toho, kdo káže. Podstatné je, aby kazatel kladl slovo Boží do centra svého duchovního života, aby znal dobře svůj lid, uvažoval o událostech své doby a neustále se snažil rozvíjet takové schopnosti, které by mu napomáhaly kázat vhodným způsobem. Především však si má být vědom své duchovní chudoby a má vzývat Ducha Svatého jako hlavního činitele pro to, aby se lidská srdce stávala vnímavá pro božská tajemství. Papež František takto povzbuzuje kazatele: „Obnovme svoji důvěru v kázání, které se zakládá na přesvědčení, že je to Bůh, kdo se touží dostat k lidem prostřednictvím kazatele, a že On projevuje svoji moc skrze lidské slovo“ (EG 136).

I. HOMÍLIA

4. Specifickou povahu homilie dobře zachytil evangelista Lukáš ve vyprávění o Kristově kázání v nazaretské synagoze (srov. Lk 4,16-30). Poté co přečetl úryvek z proroka Izaiáše, odevzdal svitek služebníkovi a řekl: *„Dnes se naplnilo toto Písmo, které jste právě slyšeli“* (Lk 4,21). Když čteme tuto pasáž a uvažujeme o ní, můžeme zachytit nadšení, které naplnilo malou synagogu; hlásání Božího slova v malém společenství je událostí. V exhortaci Verbum Domini čteme: *„…liturgie je privilegovaným prostředím, v němž Bůh mluví k nám v přítomnosti našeho života, mluví dnes ke svému lidu, který naslouchá a odpovídá“* (VD 52). *Je to privilegované prostředí, i když nikoli jediné. Bůh k nám zajisté hovoří mnoha způsoby: skrze životní události, osobní studium Písma, ve chvílích tiché modlitby. Liturgie však je privilegovaným prostředím, protože tam naslouchá Božímu slovu jakožto součásti slavení, jež vrcholí svátostnou obětí Krista věčnému Otci. Katechismus uvádí, že „Eucharistie utváří církev“* (KKC 1396), ale také, že eucharistie je neoddělitelná od Božího slova (srov. KKC 1346). Protože je homilie nedílnou součástí liturgie, není pouze výukou, ale je také bohoslužebným úkonem. Když čteme kázání Otců, zjišťujeme, že mnozí z nich zakončovali svou řeč doxologií a slovem „Amen“. Pochopili, že cílem homilie není jen posvěcování Božího lidu, ale také oslava Boha. Homilie je hymnus díkůvzdání za magnalia Dei (velké věci, které učinil Bůh): shromážděným nejen ohlašuje, že jejich naslouchánim se slovo Boží naplňuje, ale také za toto naplnění chválí Boha. Vzhledem ke své liturgické povaze má homilie také svátostný význam: Kristus je přítomen jak ve společenství shromážděném proto, aby naslouchalo jeho slovu, tak i v kázání duchovního, skrze něž samotný Pán, který kdysi hovořil v nazaretské synagoze, nyní učí svůj lid. Verbum Domini se vyjadřuje takto: „Svátostnou povahu slova je tak možno pochopit v analogii ke Kristově reálné přítomnosti pod konsekrovanými způsobami chleba a vína. Když přistupujeme k oltáři a účastníme se eucharistické hostiny, máme skutečný podíl na těle a krvi Kristově. Hlásání Božího slova při slavení eucharistie s sebou nese uznání, že je to Kristus sám, který je zde přítomen a obrací se k nám, abychom ho přijali“ (VD 56).

5. Jelikož je homilie nedílnou součástí bohoslužby církve, mohou ji pronášet jen biskupové, kněží nebo jáhni. K intimnímu spojení mezi stolem slova a stolem oltáře patří to, že „homilii má mít obvykle sám kněz, který bohoslužbu vede“ (Všeobecné pokyny k Římskému misálu 66), anebo vždy ten, kdo byl vysvěcen, aby předsedal nebo asistoval u oltáře. Platnou nauku a účinná povzbuzení mohou poskytnout také dobře připravení laičtí průvodci, ovšem pro takovýto výklad se předpokládá jiný kontext. Niterně liturgická povaha homilie vyžaduje, aby ji měl pouze ten, kdo byl vysvěcen pro vedení církevní bohoslužby (srov. Redemptionis sacramentum 161).

6. Papež František si všímá, že homilie je „osobitý žánr v rámci liturgického slavení, a v důsledku toho musí být krátká a nepůsobit dojmem, že jde o přednášku či vy učování“ (EG 138). Liturgická povaha homilie tedy vrhá světlo na její osobitou funkci. Chceme-li o této funkci uvažovat, může být užitečné vysvětlit to, co homilie není. Není to přednáška na nějaké abstraktní téma. Jinými slovy, mše není pro kazatele příležitostí, aby se zabýval tématy naprosto nesouvisejícími s liturgickým slavením a s jeho čteními anebo aby texty předkládané církví násilně překrucoval a upravoval je pro svou dříve pojatou myšlenku. Homilie není ani pouhým cvičením v biblické exegezi. Boží lid má velkou touhu prohlubovat znalost Písma a pastýři musí naplánovat možnosti a příležitosti, které věřícím umožní hlubší poznávání Božího slova. Nedělní homilie však není určena pro podrobnou biblickou exegezi: není čas, aby mohla být provedena dobře, ale zejména kazatel má za úkol hlásat Boží slovo, jak se slovo naplňuje tady a teď. Homilie není ani katechetickou výukou, i když katecheze je jednou z jejích důležitých stránek. Stejně jako u biblické exegeze není vhodný čas pro její náležité předávání; navíc by to byla varianta v praxi pronášet při mši něco, co není skutečně začleněno do vlastního liturgického slavení. A konečně se homilie nemá využívat ani jako čas pro kazatelovo osobní svědectví. Lidé nepochybně mohou být hluboce osloveni osobními příběhy, ale homilie musí vyjadřovat víru církve, a nikoli pouze kazatelovu osobní historii. Jak upozorňuje papež František, kázání čistě moralizující nebo doktrinální, jakož i takové, které se mění v exegetickou přednášku, umenšuje sdílení srdcí, k němuž při homilii dochází a které má mít téměř svátostnou povahu, protože víra pochází z toho, čemu naslouchám (srov. EG 142).

7. Říci, že kázání není ničím z těchto věcí, neznamená, že by v něm neměla mít své místo zásadní témata, biblická exegeze, doktrinální nauka i osobní svědectví; ty se zajisté mohou stát účinnými prvky dobrého kázání. Je velmi vhodné, aby kazatel dokázal propojit liturgické texty s aktuálními skutečnostmi a otázkami, aby pro pochopení evangelního úryvku sdílel plody svého studia a ukazoval spojitost mezi slovem Božím a církevní naukou. Všechny tyto prvky jsou – stejně jako oheň – dobrými sluhy, ale špatnými pány: pokud slouží účelu homilie, jsou dobré; pokud homilii nahradí, dobré nejsou. Kazatel musí hovořit tak, aby naslouchající mohli pocítit jeho víru v Boží moc. Nesmí snížit kvalitu svého poselství na úroveň osobního svědectví ze strachu, aby nebyl obviňován, že nežije to, co káže. Vzhledem k tomu, že nekáže sebe, ale Krista, může bez pokrytectví poukazovat na vrcholy svatosti, o něž při svém putování víry usiluje i on, stejně jako všichni ostatní.

8. Dále je třeba zdůraznit, že homilie musí být šita na míru potřebám jednotlivých společenství a skutečně se inspirovat pozorností vůči nim. Výmluvně o tom hovoří papež František v Evangelii
gaudium: Duch, který inspiroval evangelia a který působí v Božím lidu, také vnuká, jak třeba naslouchat víře lidu a jak se má při každé eucharistii kázat. Křesťanské kázání proto nachází v kultuře lidu pramen živé vody pro to, co se má říkat, i pro nalézání vhodného způsobu, jak to říci. Stejně jako se nám líbí, když se mluví v mateřském jazyce, tak také ve víře nás těší, když se k nám promlouvá v ‚mateřské kultuře‘, mateřskou řečí (srov. 2 Mak 7,21.27), a

srdce je lépe disponováno naslouchat. Tento jazyk je jako melodie, jež dodává odvahu, chuť, sílu a nadšení (EG 139).

9. Co tedy kázání je? Dva krátké úryvky z Úvodů k liturgickým knihám církve začínají poskytovat odpověď. Především jsou to Všeobecné pokyny k Římskému misálu, kde čteme: Homilie je součástí liturgie a velmi se doporučuje. Je totiž nezbytná pro posílení křesťanského života. Má být výkladem zaměřeným buď na něco z přečtených úryvků Písma svatého, anebo některého mešního textu ordinária či propria, s přihlédnutím k právě slavenému tajemství anebo ke zvláštním potřebám posluchačů (65).

10. Úvod k lekcionáři tento krátký popis značně rozšiřuje:
Homilie je součástí bohoslužby slova; navazuje na posvátný text a během liturgického roku z něho vysvětluje pravdy víry a pravidla křesťanského života… velmi se doporučuje a v některých případech je dokonce předepsána. Má ji mít obvykle ten, kdo bohoslužbě předsedá. Homilie ve mši svaté směřuje k tomu, aby hlásané Boží slovo spolu se slavením eucharistie bylo ‚zvěstováním podivuhodných Božích činů v dějinách spásy neboli v Kristově tajemství' (SC 35,2). Vždyť velikonoční tajemství Kristovo, které je zvěstováno ve čteních a homilii, se uskutečňuje v oběti mše svaté. Kristus pak je vždycky přítomen a působí v hlásání církve. Homilie má vysvětlovat buď některý z přečtených úryvků Písma svatého, nebo některý jiný liturgický text, má vést společenství věřících k aktivnímu slavení eucharistie, aby ‚životem osvědčovali, co vírou přijali' (SC 10). Takovýmto živým výkladem může přečtené Boží slovo i bohoslužba církve získat větší účinek, je-li ovšem homilie výsledkem rozjímání, dobře připravená, ne příliš dlouhá ani příliš krátká, a má-li na zřeteli všechny přítomné, i děti a prosté lidi (OLM 24).

11. Je dobře zdůraznit některé základní aspekty předkládané těmito dvěma charakteristikami. V širším smyslu je homilie promluvou o tajemstvích víry a zásadách křesťanského života, která se rozvíjí formou odpovídající specifickým požadavkům posluchačů. Toto je výstižný popis mnoha způsobů kázání a povzbuzení. Specifická podoba homilie je naznačena slovy „navazuje na posvátný text", která odkazují na biblické úryvky i na modlitby liturgického slavení. Je třeba nepřehlédnout tuto skutečnost, protože modlitby poskytují kazateli cennou hermeneutiku pro interpretaci biblických textů. To, co odlišuje homilii od jiných forem výuky, je její liturgický kontext. Toto pochopení se stává klíčovým, když je rámcem homilie slavení eucharistie: to, co říkají dokumenty, je podstatné pro správné pochopení smyslu homilie. Bohoslužba slova a slavení eucharistie dohromady ohlašují podivuhodné Boží dílo naší spásy v Kristu: „Kristovo velikonoční tajemství, které je zvěstováno ve čteních a v homilii, se uskutečňuje v oběti mše svaté." Homilie při mši „má vést společenství věřících k aktivnímu slavení eucharistie, aby ‚životem osvědčovali, co vírou přijali' (SC 10)" (OLM 24).

12. Takováto charakteristika homilie při mši nabízí jednoduchou, ale poutavou dynamiku. První moment je naznačen slovy: „Kristovo velikonoční tajemství je zvěstováno ve čteních a

v homilii.“ Kazatel vykresluje čtení a liturgické modlitby tak, aby se jejich smysl objasňoval v Pánově smrti a zmrtvýchvstání. Je ohromující, jak úzce jsou „čtení a homilie“ spojeny; až do té míry, že chabý přednes biblických čtení je na újmu pochopení homilie. Obojí patří k hlásání, což potvrzuje, že homilie je liturgický úkon; je vlastně určitým prodloužením hlásání samotných čtení. Při propojení čtení a velikonočního tajemství se rozjímání může s uspokojujícími výsledky dotknout doktrinálního a morálního učení předkládaného v biblických textech.

13. Druhý moment je naznačen ve slovech: „[velikonoční tajemství] se uskutečňuje v oběti mše svaté“. Druhá část homilie připravuje společenství na slavení eucharistie a na poznání toho, že v ní se skutečně sdílí tajemství Pánovy smrti a zmrtvýchvstání. V každé homilii by se v zásadě měla objevovat implicitní potřeba opakovat slova apoštola Pavla: „Kalich požehnání, který žehnáme – není to účast na Kristově krvi? Chléb, který lámeme – není to účast na Kristově těle?“ (1 Kor 10,16)

14. Třetí moment, který může být kratší a homilii zakončovat, napovídá členům společenství, proměněným eucharistií, jak ve svém každodenním životě mohou přinášet evangelium do světa. Mají to samozřejmě být biblická čtení, která budou inspirovat obsah a orientaci takovýchto aplikací, ale kazatel musí zároveň také poukázat na účinky samotné eucharistie, jež se bude brzy slavit, a její důsledky pro každodenní život v blažené naději na nerozlučitelné společenství s Bohem.

15. Krátce řečeno, homilie je utvářena velmi jednoduchou dynamikou: ve světle velikonočního tajemství uvažuje o smyslu čtení a modliteb dané liturgie a uvádí společenství do slavení eucharistie, při němž mají účast na samotném velikonočním tajemství (příklady homiletického přístupu tohoto druhu budou vyloženy ve druhé části Direktáře). To jasně ukazuje, že liturgický rámec je nezbytným klíčem pro interpretaci biblických textů hlásaných při určitém slavení. Nyní se budeme zabývat právě takovouto interpretací.

II. INTERPRETÁCIA BOŽIEHO SLOVA V LITURGII

---

16. Pokoncilní liturgická reforma umožnila, aby kázání při mši vycházelo z bohatšího výběru biblických textů. Co ale o nich říci? Kazatel v zásadě odpovídá na tuto otázku často tím, že konzultuje biblické komentáře, aby dal čtením jistý background a poté nabídne nějakou všeobecnou morální aplikaci. Občas ale chybí citlivost pro specifickou povahu homilie jako nedílné součásti slavení eucharistie. Pokud se homilie chápe jako organická součást mše, pak je jasné, že se od kazatele žádá, aby za rozhodující pro interpretaci Božího slova považoval uspořádání čtení a modliteb užívaných při bohoslužbě. Papež Benedikt XVI. říká:

Reforma zamýšlená 2. vatikánským koncilem vydala svoje plody v obohacení přístupu k Písmu svatému, které je nabízeno v hojnosti, zejména v nedělní liturgii. Současná struktura, kromě toho, že předkládá často nejdůležitější texty Písma, usnadňuje pochopení jednoty božského plánu vzájemným vztahem mezi čteními ze Starého a Nového zákona, „jejichž středem je Kristus ve velikonočním tajemství“ (VD 57).
Dnešní lekcionář je výsledkem přání vyjádřeného koncilem: „Aby se věřícím poskytl bohatěji prostřený stůl Božího slova, má se šíře otevřít přístup k pokladům Bible. Z toho důvodu se vždycky během určitého počtu let přečtou lidu nejdůležitější části svatého Písma“ (SC 51). Otcové Druhého vatikánského koncilu nám však nepředali pouze tento lekcionář, ale poukázali i na principy biblické exegeze, které se týkají zvláště homilie.

17. Katechismus katolické církve představuje následujícími slovy tři koncilem formulovaná kritéria pro interpretaci Písma:

1. Bedlivě přihlížet „k obsahu a jednotě celého Písma“. Ať už jsou knihy, ze kterých se skládá, jakkoli různorodé, je přesto Písmo jedno v síle jednoty Božího plánu, v němž Ježíš Kristus je středem a srdcem, otevřeným od jeho Veliké noci. „Kristovým srdcem je označováno Písmo svaté, které dává poznat Kristovo srdce. Toto srdce bylo před utrpením zavřené, protože Písmo bylo temné. Avšak Písmo se po utrpení otevřelo, takže ti, kteří je už chápou, jsou schopni zvážit a rozeznat, jak mají být vykládána proroctví“ (KKC 112; Katechismus cituje sv. Tomáše Akvinského, Expositio in Psalmos, 21,11:).
2. Číst Písmo v „živé Tradici celé církve“. Podle jednoho z církevních Otců „Písmo svaté bylo napsáno dříve v srdci církve než v hmotných prostředcích, jimiž je vytvářeno“. Vždyť církev uchovává ve své Tradici živou paměť Božího slova a Duch Svatý jí poskytuje duchovní výklad Písma (KKC 113; Katechismus cituje Origena, Homiliae in Leviticum 5,5).
3. Přihlížet k analogii víry. Výrazem „analogie víry“ míníme spojitost pravd víry mezi sebou a v celkovém plánu zjevení (KKC 114).
Je-li pravda, že tato kritéria jsou užitečná pro interpretaci Písma v jakémkoli kontextu, platí to zvláště pro přípravu kázání na mši. Uvažujme o každém z nich ve vztahu k homilii.

18. Prvním je „obsah a jednota celého Písma“. Krásný úryvek ze sv. Tomáše Akvinského citovaný v Katechismu ozřejmuje vztah mezi velikonočním tajemstvím a Písmem. Velikonoční tajemství otevírá smysl Písem, až do té doby „temný“ (srov. Lk 24,26-27). Úkol kazatele viděný v tomto světle je pomáhat věřícím, aby četli Písma ve světle velikonočního tajemství a Kristus jim tak mohl odhalit své srdce, které podle sv. Tomáše zde splývá vjedno s obsahem a centrem Písem.

19. Jednota celého Písma je vtělena do samotné struktury lekcionáře, a to způsobem, jímž je Písmo rozděleno do průběhu liturgického roku. V centru nacházíme Písma, jimiž církev hlásá a slaví velikonoční triduum. To je připravováno postním lekcionářem a prodlouženo lekcionářem velikonoční doby. Obdobně je tomu i u cyklu advent – Vánoce – slavnost Zjevení Páně. Jednota celého Písma je rovněž vtělena do struktury nedělního lekcionáře a lekcionáře

pro slavnosti a hlavní svátky. V srdci se nachází evangelní úryvek daného dne; čtení ze Starého zákona je zvoleno ve světle evangelia, zatímco responsoriální žalm je inspirován čtením, jež mu předchází. Úryvek z „apoštola“ představuje o nedělích polosouvislou četbu listů, a tedy obvykle se výslovným způsobem neváže na ostatní čtení. Avšak právě na základě jednoty celého Písma lze často zachytit pojítka mezi druhým čtením a úryvky ze Starého zákona a z evangelia. Z toho je vidět, že lekcionář naléhavě vyzývá kazatele, aby viděl v biblických čteních, že jsou si vzájemně světlem, anebo – abychom znovu použili slov Katechismu a konstituce Dei Verbum – aby vnímal „obsah a jednotu celého Písma“.

20. Druhým kritériem je „živá tradice celé církve“. Ve Verbum Domini papež Benedikt XVI. položil důraz na základní kritérium biblické hermeneutiky: „Původním místem výkladu Písma svatého je život církve“ (VD 29). Vztah mezi Tradicí a Písmem je hluboký a komplexní a liturgie zajisté představuje důležitý a jedinečný projev tohoto vztahu. Mezi Biblí a liturgií existuje organická jednota; během staletí, kdy byla psána svatá Písma a biblický kánon získával svou podobu, se lid Boží pravidelně scházel ke slavení liturgie. Lépe řečeno, velká část spisů byla vytvořena pro taková shromáždění (srov. Kol 4,16). Kazatel si má uvědomovat liturgický původ Písem a v něm hledat klíč k tomu, aby otevíral text v novém kontextu toho společenství, jemuž káže. Právě zde, ve chvíli hlásání, je starý text stále živý a vždy aktuální. Písmo utvářené v kontextu liturgie je již Tradicí. Stejně tak je Tradicí i Písmo hlásané a vysvětlované při eucharistickém slavení velikonočního tajemství. Během staletí se shromáždil nesmírný interpretační poklad tohoto liturgického slavení a hlásání v životě církve. Kristovo tajemství je církví stále hlouběji poznáváno a promýšleno; a poznávání Krista ze strany církve je Tradicí. Kazatel je tedy zván, aby ke čtením určité bohoslužby nepřistupoval jako k libovolně vybraným textům, ale jako k příležitosti uvažovat o hlubokém smyslu těchto biblických pasáží v rámci živé Tradice celé církve, jelikož Tradice nachází svůj výraz ve zvolených a takto sladěných čteních, jakož i v textech liturgické modlitby. Tyto modlitby jsou samy o sobě monumenty Tradice a jsou organicky spojeny s Písmem, protože jsou převzaty přímo z Božího slova anebo jsou jím inspirovány.

21. Třetím kritériem je „analogie víry“. Ta se v teologickém smyslu vztahuje k souvislosti mezi různými naukami a hierarchii pravd víry. Ústředním jádrem naší víry je tajemství Trojice a nám adresované pozvání, abychom měli účast na božském životě. Tato skutečnost je zjevena a uskutečněna prostřednictvím velikonočního tajemství; z toho vyplývá, že kazatel má jednak interpretovat Písma tak, aby bylo zvěstováno velikonoční tajemství, a pak má vést lid k tomu, aby prostřednictvím slavení eucharistie vstupoval do tohoto tajemství. Tento druh interpretace byl od počátků církve podstatnou součástí apoštolského kázání, jak čteme ve Verbum Domini:
Když jsme došli takřka k srdci „christologie Slova“, je třeba podtrhnout jednotu božského plánu ve vtěleném Slově: proto nám Nový zákon představuje soulad velikonočního tajemství se svatými Písmy jako jejich vnitřní naplnění. Svatý Pavel v Prvním listě Korinťanům prohlašuje, že Ježíš Kristus zemřel za naše hříchy „podle Písem“ (15,3) a že byl vzkříšen třetího dne „podle Písem“ (15,4). Tím apoštol uvádí událost Pánovy smrti a jeho vzkříšení do

vztahu ke starozákonním dějinám Boha a jeho lidu. Dokonce nám objasňuje, že tyto dějiny od ní dostávají svou logiku a svůj pravý smysl. Ve velikonočním tajemství se naplňují „slova Písma, to znamená, že tato smrt, k níž došlo ‚podle Písem', je událostí, která v sobě obsahuje logos, logiku: Kristova smrt svědčí o tom, že Boží slovo se stalo až do krajnosti ‚tělem', lidskými ‚dějinami'". Také Ježíšovo vzkříšení se děje „třetího dne podle Písem": poněvadž podle židovského výkladu rozklad nastával po třetím dnu, naplňuje se slovo Písma na Ježíši dřív, než se tělo začne rozkládat. Tak svatý Pavel, který věrně předává apoštolskou nauku (srov. 1 Kor 15,3), zdůrazňuje, že Kristovo vítězství nad smrtí nastává tvůrčí mocí Božího slova. Tato božská moc přináší naději a radost: toto je v posledku osvobozující obsah velikonočního zjevení. Skrze velikonoce Bůh zjevuje sebe sama a moc trojiční lásky, která hubí ničivé síly zla a smrti (VD 13).
Je to tato jednota Božího plánu, která způsobuje, že je patřičné, aby kazatel při homilii poskytl naukovou a morální katechezi. Z doktrinálního hlediska jsou to Kristova božská i lidská přirozenost spojené v jedné osobě, božství Ducha Svatého, ontologická schopnost Ducha a Syna sjednocovat nás s Otcem při sdílení života Nejsvětější Trojice, božská povaha církve – v nich jsou tyto skutečnosti známé a sdílené: tyto a jiné doktrinální pravdy byly zformulovány jakožto nejhlubší smysl toho, co zvěstují Písma a co uskutečňují svátosti. Tyto prvky nauky nemají být při homilii prezentovány jakožto učené pojednání nebo školní výuka, kdy lze tajemství zkoumat a promýšlet detailním způsobem. Avšak vedou kazatele a dávají mu záruku, že se při kázání dostane k nejhlubšímu smyslu Písma a svátosti.

22. Velikonoční tajemství, účinným způsobem zakoušeno ve svátostném slavení, vrhá světlo nejen na hlásaná Písma, ale také proměňuje život jejich posluchačů. Další funkcí homilie tedy je pomáhat Božímu lidu, aby viděl, jak velikonoční tajemství nejen formuje to, v co věříme, ale rovněž nás uschopňuje jednat ve světle toho, čemu věříme. Katechismus slovy Jana Eudese poukazuje na identifikaci s Kristem jako na základní podmínku křesťanského života:
„Prosím vás, uvažujte o tom, že náš Pán Ježíš Kristus je vaše opravdová hlava a vy jste jeden z jeho údů. On je pro vás tím, čím je hlava pro údy. Všechno, co je jeho, je vaše: jeho duch, srdce, tělo, duše i všechny schopnosti a síly. Máte jich užívat, jako by byly vaše vlastní, k tomu, abyste sloužili Bohu, jej chválili, milovali a oslavovali. A vy zase jste pro něho tím, čím jsou údy pro hlavu. Proto si vroucně přeje užívat všeho, co je ve vás, ke službě a oslavě svého Otce" (Tractatus de admirabili Corde Iesu; srov. Denní modlitba církve, 2. čtení 19. srpna, citováno v KKC 1698).
23. Katechismus katolické církve je pro kazatele neocenitelným zdrojem při využívání třech interpretačních kritérií, o nichž hovoříme. Nabízí významný příklad „jednoty celého Písma", „živé Tradice celé církve" i „analogie víry". To se stává zvláště zřejmým, když si uvědomíme dynamický vztah mezi čtyřmi částmi tvořícími Katechismus – v co věříme, jak slavíme bohoslužbu, jak žijeme a jak se modlíme. Jedná se o čtyři oblasti spojené do jediné symfonie. Svatý Jan Pavel II. vyjádřil tento organický vztah v apoštolské konstituci Fidei depositum:
Liturgie je sama o sobě modlitbou; vyznání víry nachází své správné místo při slavení bohoslužby. Milost, plod svátostí, je nenahraditelnou podmínkou křesťanského jednání, tak

jako účast na liturgii církve vyžaduje zase víru. Jestliže se víra nerozvíjí ve skutcích, je mrtvá (srov. Jak 2,14-16) a nemůže dávat plody věčného života.
Při četbě „Katechismu katolické církve“ lze vnímat obdivuhodnou jednotu Božího tajemství, Božího spásného plánu, stejně jako ústřední postavení Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, poslaného Otcem, který se stal člověkem v lůně nejsvětější Panny Marie působením Ducha svatého, aby byl naším Spasitelem. On, který za nás zemřel a vstal z mrtvých, je přítomen ve své Církvi, zvláště ve svátostech; je pramenem víry, vzorem jednání pro křesťana a učitelem naší modlitby (2).
Odkazy na okraji, které mezi sebou spojují čtyři části Katechismu a upozorňují na analogii víry, jsou pomocí pro kazatele, který se snaží interpretovat Boží slovo v živé církevní Tradici a ve světle jednoty celého Písma. Obdobně i Rejstřík citovaných míst Písma v Katechismu ukazuje, jak je celé církevní učení prosyceno biblickým slovem. Kazatelé by ho mohli dobře využívat, aby zdůraznili, jak jednotlivá biblická místa, která jsou předmětem jejich homilií, mohou být v jiném kontextu využívána pro předávání věroučné a morální nauky. Příloha 1 k tomuto Direktáři nabízí kazateli pomoc, jak Katechismus používat.

24. Z toho, co bylo dosud řečeno, by mělo jasně vyplývat, že zatímco exegetické metody se mohou jevit jako užitečné při přípravě homilie, je potřebné, aby kazatel věnoval pozornost i duchovnímu smyslu Písma. Definice tohoto smyslu, podaná Papežskou biblickou komisí, doporučuje interpretační metodu jako zvláště vhodnou pro liturgii: „[Duchovní smysl je] smysl vyjádřený biblickými texty, pokud se čtou pod vlivem Ducha svatého v kontextu Kristova velikonočního tajemství a nového života, který z něj vyplývá. Tento kontext skutečně existuje. Nový zákon v něm vidí naplnění Písma. Je tedy normální znovu číst Písma ve světle tohoto nového kontextu, který je kontextem života v Duchu“ (Papežská biblická komise, Výklad Bible v církvi,II,B,2,cit. ve VD 37). Četba Písem tímto způsobem patří ke katolickému životu. Dobrým příkladem jsou žalmy, které se modlíme při Denní modlitbě církve; jakkoli odlišné jsou literární okolnosti, za nichž každý žalm vznikl, my je chápeme ve vztahu k tajemství Krista a církve a také jako výraz radostí, bolestí a nářků, které jsou součástí našeho osobního vztahu s Bohem.

25. Velkými učiteli duchovního výkladu Písma byli církevní Otcové, většinou pastýři, jejichž spisy často obsahují vysvětlení Božího slova, které předávali lidu při liturgii. Prozřetelnostně, zároveň s pokrokem dosaženým v biblickém bádání, se během minulého století udělal odpovídající krok vpřed i v patristických studiích. Podařilo se nalézt dokumenty považované za ztracené, uskutečnila se kritická vydání Otců a nyní jsou k dispozici překlady velkých děl patristické a středověké exegeze. Revize „Modlitby se čtením“ v Denní modlitbě církve dala kněžím i věřícím laikům k dispozici mnohé z těchto spisů. Obeznámenost se spisy Otců může kazateli velmi pomáhat při objevování duchovního významu Písma. Z kázání Otců poznáváme, jak hluboká je jednota mezi Starým a Novým zákonem. Od nich se můžeme učit poznání četných symbolů a obrazů velikonočního tajemství, jež byly přítomné ve světě od počátku stvoření a dále se odhalují během dějin Izraele, které vrcholí v Ježíši Kristu. Od Otců se učíme, jak v podstatě každé slovo

inspirovaných Písem, pokud o něm uvažujeme v srdci života a modliteb církve, může odhalit neočekávaná a neproniknutelná bohatství. Od Otců se učíme, jak je tajemství biblického slova intimně spojeno s tajemstvím svátostného slavení. Catena Aurea svatého Tomáše Akvinského zůstává skvělým nástrojem pro přístup k bohatství Otců. Druhý vatikánský koncil jasně ukázal, že tyto spisy představují pro kazatele bohatý zdroj:
Při posvátném obřadu svěcení napomíná biskup kněze, aby byli „zralí ve vědění“ a jejich učení aby bylo „duchovním lékem Božího lidu“. Vědění služebníka svatyně však musí být svaté, poněvadž pochází z posvátného zdroje a je zaměřeno k posvátnému cíli. Na prvém místě se tedy čerpá z četby a rozjímání Písma svatého, ale je užitečné doplňovat je studiem církevních Otců, církevních učitelů a jiných literárních památek tradice (Presbyterorum ordinis 19). Koncil nám předal nové pochopení homilie jako nedílnou součást liturgického slavení, jako plodnou metodu biblické interpretace a jako podnět pro kazatele, aby se obeznamovali s dvoutisíciletými dějinami reflexe o Božím slově, které jsou katolickým dědictvím. Jak může kazatel uvádět tuto vizi do praxe?

III. PRÍPRAVA

---

26. *„Příprava kázání je úkolem tak důležitým, že je mu třeba věnovat delší čas studia, modlitby, reflexe a pastorační tvo řivosti“* (EG 145). Papež František zdůrazňuje toto upozornění velmi silnými slovy: kazatel, který se nepřipravuje a který se nemodlí, je „nepoctivý a nezodpovědný“ (EG 145), „falešný prorok, podvodník nebo prázdný mluvka“ (EG 151). Je jasné, že při přípravě homilie má studium neocenitelnou hodnotu, ale modlitba zůstává tím hlavním. Homilie je pronášena v kontextu modlitby a v kontextu modlitby musí být připravována. „Ten, kdo předsedá bohoslužbě slova, která je duchovním pokrmem věřících, stýká se s nimi především v homilii“ (srov. OLM 38). Posvátná činnost kázání je intimně spojena s posvátnou povahou Božího slova. V určitém smyslu homilie odpovídá rozdávání Pánova těla a krve věřícím při obřadu přijímání. Svaté Boží slovo se při homilii „rozdává“ jako potrava jeho lidu. Věroučná konstituce o Božím zjevení varuje slovy svatého Augustina, aby se nikdo nestal „jenom navenek povrchním kazatelem Božího slova, kterému uvnitř nenaslouchá“. A dále v témže odstavci jsou všichni katolíci vyzýváni, aby četli Písmo v postoji zbožného dialogu s Bohem, protože podle svatého Ambrože „jeho oslovujeme, když se modlíme; jemu naslouchá me, když čteme božské výroky“ (DV 25). Papež František zdůrazňuje, že samotní kazatelé musí svolit, aby oni sami byli zasaženi živým a působivým Božím slovem, jestliže to má proniknout do srdcí jejich posluchačů (srov. EG 150).

27. Svatý otec doporučuje kazatelům, aby vstupovali do hlubokého dialogu s Božím slovem tím, že se budou vracet k lectio divina, která je tvořena četbou, meditací, modlitbou a

kontemplací (srov. EG 152). Tento čtverý přístup je zakořeněn v patristické exegezi duchovních významů Písma a v následujících staletích ho rozvíjeli mniši a mnišky, kteří po celý život při modlitbě uvažovali nad Písmy. Papež Benedikt XVI. popisuje jednotlivé kroky lectio divina v apoštolské exhortaci Verbum Domini:
Začíná četbou (lectio) textu, který vyvolává otázku ohledně autentického poznání jeho obsahu: co říká biblický text sám o sobě? Bez tohoto kroku riskujeme, že se text stane pouhou záminkou k tomu, abychom nikdy nevystoupili ze svých myšlenek. Potom následuje meditace (meditatio), v níž se klade otázka: co říká biblický text nám? Tady se má každý osobně, ale také společenství jako celek, vystavit doteku a zpytování, protože nejde o úvahu nad slovy pronesenými v minulosti, nýbrž v přítomnosti. Následně se dospívá ke chvíli modlitby (oratio), která předpokládá otázku: co říkáme my Pánu v odpovědi na jeho slovo? Modlitba jako prosba, přímluva, díkůvzdání a chvála je první způsob, jak nás slovo mění. Nakonec se lectio divina uzavírá kontemplací (contemplatio), během níž si osvojujeme jako Boží dar samotný jeho pohled, abychom jím nahlíželi skutečnost, a ptáme se: jaké obrácení mysli, srdce a života od nás Pán žádá? Svatý Pavel v listě Římanům píše: „Nepřizpůsobujte se už tomuto světu, ale změňte se a obnovte svoje smýšlení, abyste dovedli rozeznat, co je vůle Boží, co je dobré, bohulibé a dokonalé“ (12,2). Kontemplace totiž směřuje k tomu, aby v nás vytvořila sapienciální vidění skutečnosti ve shodě s Bohem, a aby v nás formovala „myšlenky Kristovy“ (1 Kor 2,16). Boží slovo se tady představuje jako měřítko rozlišování: je „plné života a síly, ostřejší než každý dvojsečný meč: proniká až k rozdělení duše a ducha, kloubů a morku, a pronáší soud i nad nejvnitřnějšími lidskými myšlenkami a hnutími“ (Žid 4,12). Je pak dobré připomenout, že lectio divina se ve své dynamice neuzavírá, dokud nedospěje k činu (actio), který vede věřícího člověka k tomu, aby sám sebe učinil v lásce darem pro druhé (srov. VD 87).

28. Tato metoda modlitby s Písmem je pro všechny velmi plodná a sama se nabízí kazateli při přípravě homilie jako způsob rozjímání spojeného s modlitbou nad biblickými čteními a liturgickými texty. Dynamika lectio divina také poskytuje účinný způsob pro pochopení funkce, jakou má homilie při liturgii, a jak to ovlivňuje proces její přípravy.

29. Prvním krokem je lectio, která zkoumá to, co říká samotný biblický text. Tato četba prostoupená modlitbou by měla být poznačena pokorným a užaslým postojem ke slovu, jenž se projevuje tím, že přistupujeme k jeho studiu s maximální pozorností a se svatou bázní, abychom s ním libovolně nenakládali (srov. EG 146). Při přípravě na tento první krok by měl kazatel konzultovat komentáře, slovníky a jiné odborné zdroje, které mu mohou být nápomocné k pochopení významu biblických úryvků v jejich původním kontextu. Pak ale musí pozorně zkoumat incipit a explicit dotyčných úryvků (tj. kde začínají a kde končí) s cílem pochopit důvod, proč bylo rozhodnuto v lekcionáři začít a skončit právě takto. Papež Benedikt XVI. učí, že historicko-kritická exegeze je nezbytnou součástí katolického pochopení Písma, protože souvisí s realismem vtělení. Připomíná, že „dějinná událost je konstitutivním rozměrem křesťanské víry. Dějiny spásy nejsou mytologií, nýbrž skutečnými dějinami, které je proto třeba studovat metodami solidního historického bádání…“ (VD 32).

Tento první krok by neměl být projit příliš rychle. Naše spása se uskutečňuje prostřednictvím Božího jednání v dějinách a biblický text o tom vypráví pomocí slov, jež odhalují nejhlubší smysl tohoto jednání (srov. DV 3). Proto potřebujeme toto svědectví o událostech a kazatel potřebuje silný smysl pro jejich reálnost. „Slovo se stalo tělem“ anebo bychom také mohli říci „Slovo se stalo dějinami“. Metoda lectio začíná tím, že si uvědomíme tuto úžasnou skutečnost.

30. Někteří biblisté napsali nejen biblické komentáře, ale také reflexe vztahující se ke čtením lekcionáře; a pro lekce čtené při mši použili nástrojů moderního akademického zkoumání. Takové publikace mohou být pro kazatele velice užitečné. Na začátku lectio divina se může vrátit k podnětům dozrálým během jeho studia a při modlitbě může uvažovat o významu biblického textu. Musí si však uvědomovat, že jeho cílem není pochopit všechny podrobnosti textu, ale že má objevit, co je jeho hlavním poselstvím, které dává danému textu strukturu a jednotu (srov. EG 147).

31. Jelikož takovéto lectio má za cíl přípravu homilie, musí kazatel dbát na to, aby převedl výsledky svého studia do jazyka srozumitelného jeho posluchačům. S odvoláním na učení Pavla VI., podle něhož je pro lidi velmi užitečné kázání, „je-li prosté, jasné, přímé a přiměřené“ (apoštolská exhortace Evangelii nuntiandi 43), varuje papež František kazatele před používáním specializovaného teologického jazyka, s nímž nejsou posluchači obeznámeni (srov. EG 158). Rovněž předkládá některé velmi praktické návrhy:
Jednou z nejdůležitějších dovedností je schopnost používat v kázání obrazy, tedy mluvit obraznou řečí. Někdy se používa jí příklady, aby bylo srozumitelnější něco, co se chce vysvětlit, ale takové příklady apelují pouze na racionální uvažování. Obrazy však napomáhají tomu, aby lidé docenili a přijali poselství, které se jim chce sdělit. Přitažlivý obraz působí, člověk vnímá podávané poselství jako něco důvěrně známé, blízké, reálné a propojené s jeho vlastním životem. Povedený obraz může přivést adresáty k tomu, že si vychutnají poselství, které je jim předáváno, a ono v nich probudí touhu a pohne jejich vůlí podle evangelia (EG 157).

32. Druhý krok, meditatio, zkoumá to, co biblický text říká nám. Papež František předkládá prostou, ale pronikavou otázku, která může naši reflexi usměrnit: „‚Pane, co říká tento text mně? Co chceš tímto poselstvím změnit v mém životě? Co mi v tomto textu vadí? Proč mne toto nezajímá?‘ Anebo: ‚Co se mi líbí, co ve mně toto slovo podněcuje? Co mne přitahuje? Proč mne přitahuje?‘“ (EG 153) Jak ale učí tradice lectio, neznamená to, že svou osobní reflexí se my stáváme konečnými rozhodčími toho, co text říká. Při ozřejmování „toho, co nám biblický text říká“, nás vede církevní pravidlo víry, které poskytuje základní princip biblické interpretace, pomáhající vyhnout se chybnému nebo částečnému vysvětlení (srov. EG 148). Kazatel tedy uvažuje o čteních ve světle velikonočního tajemství Kristovy smrti a zmrtvýchvstání a svou meditaci rozšiřuje na to, jak je toto tajemství žito v Kristově těle, církvi, a do toho zahrnuje situace členů tohoto těla, kteří se shromáždí v neděli. To je srdce přípravy kázání. Obeznámenost se spisy církevních Otců a svatých může přitom kazatele

inspirovat, aby lidem předkládal takové pochopení mešních čtení, které by skutečně bylo potravou pro jejich duchovní život. V této fázi přípravy rovněž může objevovat morální a doktrinální dopady Božího slova. Jak jsme již připomněli, velmi užitečným pramenem pro to je Katechismus katolické církve.

33. Souběžně s četbou Písem konané v kontextu celé Tradice katolické víry má o nich kazatel uvažovat i ve světle situace, v níž žije společenství, které se shromažďuje k naslouchání Božímu slovu. Jak říká papež František, „kazatel musí také naslouchat lidu, aby objevil, co vě říci potřebují slyšet. Kazatel je bytost kontemplativní, která se v nazírání zaměřuje na slovo podobně jako na lid“ (EG 154). To je důvod, proč je užitečné začít s přípravou nedělní homilie o několik dní dříve. Pozornost, kterou věnuje dění ve farnosti i v širší společnosti, mu zároveň se studiem a modlitbou umožní přístup k reflexi o tom, co může Boží slovo říci společenství v přítomné chvíli. Jako plod takovéto meditace dokáže ve světle Kristovy smrti a zmrtvýchvstání rozpoznávat aktuální život svého společenství i světa. To bude jasně utvářet obsah jeho kázání.

34. Třetím stadiem lectio divina je oratio, která se obrací k Pánovi jako odpověď na jeho slovo. Při individuálním prožívání lectio je toto chvíle pro spontánní dialog s Bohem. Reakce na čtení se vyjadřují slovy bázně a údivu, někdo je pohnut k prosbě o milosrdenství a pomoc, nebo k prostému vzplanutí chvály a k projevům lásky i vděčnosti. Uvažuje-li se o tomto obratu od meditace k modlitbě v liturgické sféře, ozřejmuje se tím strukturální spojení mezi biblickými čteními a zbytkem mše. Přímluvy na závěr bohoslužby slova, a ještě více následující eucharistická bohoslužba, představují naši odpověď na Boží slovo ve formě prosby, přímluvy, díků a chvály. Kazatel by měl příležitostně zdůraznit tento niterný vztah, aby si lid Boží mohl do větší hloubky uvědomovat vnitřní dynamiku liturgie. Toto spojení lze posílit i jinými způsoby. Role kazatele se neomezuje jen na homilii jako takovou. Invokace při úkonu kajícnosti (když se použije třetí forma) i přímluvy při modlitbě věřících se mohou vztahovat k biblickým čtením nebo k některé stránce homilie. Vstupní antifony i antifony k přijímání, uvedené v Římském misálu pro každou mši, obvykle přebírají biblické texty a jsou jimi silně inspirovány, a tak naší modlitbě dávají průchod slovy samotného Písma. V případě, že se antifony nemohou použít, je třeba pozorně vybrat pí sně a kněz má vést ty, kdo mají při animaci zpěvu tuto úlohu. Existuje ještě i jiný způsob, jímž kněz může zdůraznit jednotu liturgického slavení, a sice moudrým využíváním možností, které nabízejí Vše obecné pokyny k Římskému misálu: krátké výzvy při některých částech liturgie – po úvodním pozdravu, před bohoslužbou slova, před eucharistickou modlitbou a před propuštěním (srov. 31). Tyto možnosti by měly být využívány s velkou opatrností a zdrženlivostí. Při mši má být jen jedna homilie. Pokud se kněz rozhodne říci pár slov při některé z těchto příležitostí, musí si předem připravit jednu nebo dvě výstižné věty, které pomohou věřícím pochopit jednotu liturgického slavení, aniž by se pouštěl do obšírného vysvětlování.

35. Konečným krokem lectio je contemplatio, během níž si podle slov papeže Benedikta XVI. „osvojujeme jako Boží dar samotný jeho pohled, abychom jím nahlíželi skutečnost, a ptáme

se: jaké obrácení mysli, srdce a života od nás Pán žádá?“ (VD 87) V mnišské tradici byl tento čtvrtý stupeň, čili kontemplace, vnímán jako dar sjednocení s Bohem, nezasloužený a větší, než jaký by mohl být dosažen naším úsilím – jako čistý dar. Celý proces začíná u konkrétního textu, ale v tomto bodě se dostáváme za jednotlivosti k celkovému pohledu víry, zachycenému jediným intuitivním sjednocujícím pohledem. Svatí nám odhalují tyto výšiny, ale co je dáno svatým, to může patřit i nám všem. Čtvrtý krok, kontemplace, je-li chápána v rámci liturgie, může být pro kazatele důvodem k útěše a k naději, protože připomíná, že je to nakonec Bůh, kdo působí, aby uskutečňoval své slovo, a že proces utváření Kristovy mentality v nás trvá po celý život. Kazatel je vyzýván, aby vynakládal veškeré své úsilí na účinné hlásání Božího slova, ale uvědomoval si, že nakonec je to tak, jak říkal svatý Pavel: „Já jsem zasadil, Apollos zalil, ale Bůh dával vzrůst“ (1 Kor 3,6). Měl by rovněž vzývat Ducha Svatého, aby mu při přípravě homilie dával světlo, a také se často a naléhavě modlit, aby semeno Božího slova padlo na dobrou půdu a posvěcovalo jeho samého i všechny jeho posluchače způsobem přesahujícím to, co on dokáže říci a dokonce si i představit.

36. K tradičním čtyřem stupňům lectio divina připojuje papež Benedikt XVI. ještě jeden dodatek: „Je pak dobré připomenout, že lectio divina se ve své dynamice neuzavírá, dokud nedospěje k činu (actio), který vede věřícího člověka k tomu, aby sám sebe učinil v lásce darem pro druhé“ (VD 87). V liturgickém kontextu to navozují slova „ite missa est“, čili vyslání Božího lidu poučeného slovem a díky eucharistii posíleného účastí na velikonočním tajemství. Je příznačné, že exhortace Verbum Domini se uzavírá dlouhou úvahou o Božím slově ve světě. Kázání spojené s duchovní stravou ze svátostí přijímaných s vírou uschopňuje členy liturgického shromáždění ke konkrétním projevům lásky. Papež František cituje učení Jana Pavla II. o tom, že „společenství a poslání jsou spolu hluboce spojeny“ (apoštolská exhortace Christifideles laici 32), a vyzývá všechny věřící:
Ve věrnosti Mistrovu příkladu je životně důležité, aby dnes církev vycházela zvěstovat evangelium všem, na všech místech, při každé příležitosti, neprodleně, bez zdráhání a beze strachu. Radost evangelia je pro všechen lid a nemůže nikoho vylučovat (EG 23).

37. Když papež František popisuje úlohu kázání, učí, že „jeho centrum a podstata je vskutku stále stejná: Bůh, jenž projevil svoji nezměrnou lásku v Kristu, který zemřel a vstal z mrtvých“ (EG 11). Druhá část Homiletického direktoria má za cíl poskytnout konkrétní příklady a návrhy jako pomoc kazatelovi, aby mohl uvádět do praxe zásady uvedené v tomto dokumentu podle jednotlivých biblických čtení stanovených liturgií a viděných prizmatem velikonočního tajemství zemřelého a zmrtvýchvstalého Krista. Nejsou to vzory kázání, ale nástiny, které navrhují způsob, jak přistupovat k jednotlivým tématům a textům v průběhu liturgického roku. Úvod k mešnímu lekcionáři poskytuje stručný popis týkající se volby čtení, který má být „duchovním pastýřům pomůckou, aby poznali uspořádání lekcionáře a uvedli ho do života k prospěchu věřících“ (OLM 92). Na něj se tedy bude odkazovat. Pro to, co je navrženo pro jakýkoli text Písma, je třeba stále mít na zřeteli, že „bohoslužba slova vrcholí čtením evangelia, na něž připravují shromážděný lid jiná čtení v tradičním pořadí, a to přechodem ze Starého zákona k Novému“ (OLM 13).

38. Výchozím bodem výkladu je lekcionář velikonočního tridua, protože ono tvoří centrum liturgického roku a během těchto nejsvětějších dní se hlásají některé z nejdůležitějších pasáží obou Zákonů. Následují reflexe o velikonoční době a o Letnicích a po nich se probírají postní neděle. Další příklady se berou z cyklu advent – Vánoce – slavnost Zjevení Páně. Takovýto plán postupu se řídí tím, co papež Benedikt XVI. označil za „moudrou pedagogiku církve, která hlásá Písmo svaté a naslouchá mu, přičemž sleduje rytmus liturgického roku“. A pokračuje: „Ve středu všeho září velikonoční tajemství, kolem něhož se seskupují všechna tajemství Krista i dějin spásy, svátostně aktualizovaná…“ (VD 52). Předkládaný návrh si neklade nárok, že vyčerpá všechno, co by mohlo být řečeno o dané bohoslužbě, ani neobsahuje veškeré detaily celého liturgického roku. Ve světle centrálního místa, které zaujímá velikonoční tajemství, jsou nabídnuty některé indikace, jak by specifické texty mohly být uchopeny v příslušné homilii. Vzorce navržené v těchto příkladech lze přizpůsobit i pro neděle liturgického mezidobí a pro jiné příležitosti. Takovýto model může platit a být užitečný i pro jiné rity katolické církve, které užívají lekcionář odlišný od římského obřadu.

I. VEĽKONOČNÉ TROJDNIE A VEĽKÁ NOC

A. Čtení ze Starého zákona na Zelený čtvrtek

39. „Na Zelený čtvrtek při večerní mši se připomíná večeře Páně před jeho odchodem; osvětluje se zvlášť příklad Krista umývajícího apoštolům nohy a z Pavlova listu se čte o začátku slavení křesťanského velikonočního tajemství v eucharistii“ (OLM 99). Velikonoční triduum začíná večerní mší, při níž liturgie připomíná Pánovo ustanovení eucharistie. Ježíš vstoupil do svého utrpení slavením večeře předepsané v prvním čtení: každé slovo a obraz tohoto čtení odkazuje na to, na co sám Kristus poukazoval u stolu – na jeho smrt přinášející život. Slova z Knihy Exodus (Ex 12,1-8,11-14) nacházejí svůj konečný smysl v Ježíšově velikonoční večeři, té večeři, kterou právě slavíme.

40. „Jestliže však je rodina tak malá, že beránka sníst nestačí, ať si vezme ze sousedství, které je tomu domu nejbližší.“ Nás je zde mnoho rodin, které se sešly na témže místě, a obstarali jsme si beránka. „Beránek ať je bezvadný, ve stáří jednoho roku, sameček.“ Naším beránkem bez vady není nikdo jiný než sám Ježíš, Beránek Boží. „K večeru zabije beránka celé shromážděné společenství Izraele.“ Při poslechu těchto slov si uvědomíme, že my jsme tou celou pospolitostí nového Izraele, která se sešla navečer; Ježíš se nechává zabít, když za nás dává své tělo a svou krev. „Pak ať vezmou trochu jeho krve a pomažou jí obě veřeje i příčný trám nad nimi… Ať jedí maso tu noc, ať ho jedí pečené na ohni.“ Tyto předpisy máme naplňovat tím, že neseme na svých rtech Kristovu krev a v posvěceném chlebu

jíme Beránkovo tělo.

41. Je nám řečeno, abychom tento pokrm jedli takto: „Mějte přepásaná bedra, obuv na nohou a hůl v ruce, a jezte ve spěchu.“ To je popis našeho křesťanského života ve světě. Přepásaná bedra naznačují připravenost k útěku, ale také evokují scénu mandatum, které je popsáno v evangeliu této večerní mše a má své místo po homilii: jsme vyzýváni k tomu, abychom se dávali do služby světu jako poutníci, jejichž pravý domov není zde. Právě na tomto místě nás čtení vybízí, abychom jedli ve chvatu, jako ti, kdo se připravují k útěku, který Pán nazývá slavností: „Neboť je to Hospodinova Pascha (Přejití). Oné noci přejdu egyptskou zemí a pobiji všechno prvorozené v egyptské zemi… Když uvidím krev, přejdu vás.“ Hospodin za nás bojuje, abychom mohli porazit své nepřátele, hřích a smrt, a ochraňuje nás Beránkovou krví.

42. Slavnostní ohlášení Velikonoc (pesachu) končí posledním příkazem: „Tento den si uchováte jako památný… jako ustanovení věčné.“ Od Ježíšovy doby byly Velikonoce udržovány živé věrností tomuto přikázání nejen v každé z předcházejících generací, ale i naše věrnost jeho příkazu „to čiňte na mou památku“ udržuje každou následující generaci křesťanů ve spojení s Ježíšovou Paschou. A právě to konáme v tomto okamžiku, když začínáme triduum letošního roku. Je to „památná slavnost“, Pánovo „ustanovení věčné“, liturgické znovu-uskutečnění Ježíšova sebedarování.

B. Čtení ze Starého zákona na Velký pátek

43. „Liturgie Velkého pátku dosahuje vrcholu v Janově vypravování o umučení toho, který se jako Služebník Boží, zvěstovaný u Izaiáše, stal skutečně jediným knězem tím, že sám sebe podal v oběť Otci“ (OLM 99). Úryvek z Izaiáše (Iz 52,13-53,12) je jednou z částí Starého zákona, kde křesťané poprvé viděli, jak proroci poukazovali na Kristovu smrt. Když ho dáme do souvislosti s pašijemi, následujeme tím skutečně starobylou apoštolskou Tradici, protože tak to dělal Filip při rozhovoru s etiopským eunuchem (srov. Sk 8,26-40).

44. Shromáždění si uvědomuje důvod toho, proč se dnes sešlo: má si připomenout Ježíšovu smrt. Prorokova slova komentují jakoby z Božího pohledu událost, při níž Ježíš visí na kříži. Je to pro nás výzva, abychom viděli slávu, jež se skrývá v kříži: „Hle, můj Služebník dojde úspěchu, bude povýšen, povznesen k velké vznešenosti“. I sám Ježíš v Janově evangeliu při různých příležitostech hovořil o tom, že bude vyvýšen. V tomto evangeliu je jasné, že se propojují tři dimenze „vyvýšení“: na kříži, při Zmrtvýchvstání a při Nanebevstoupení k Otci.

45. Hned po oslavném Otcově „komentáři“ na začátku se zpráva obrací ve svůj protiklad: hovoří o agonii ukřižování. Služebník je vylíčen jako ten, jehož „podoba byla nelidsky zohavena, vzhledem se nepodobá člověku“. Věčné slovo v Ježíši nejen přijalo naše lidské tělo, ale vzalo na sebe smrt ve své nejstrašnější a nejnelidštější podobě: „On přivede v údiv mnohé národy, králové před ním zavřou svá ústa, neboť spatřili, co se jim neřeklo.“ Tato

slova popisují historii světa od onoho prvního Velkého pátku až dodneška. Příběh kříže přiváděl v údiv národy a obracel je, stejně tak jako ohromoval i jiné, ale dováděl je k tomu, aby svůj pohled odvracely. Tato prorocká slova platí i pro naše společenství a pro naši kulturu, stejně jako pro celou řadu „národů“ nacházejících se v každém z nás: jsou to naše síly a sklony, které se mají obrátit k Pánu.

46. To, co následuje potom, není hlas Boží, ale hlas proroka, který říká: „Kdo uvěřil, co jsme slyšeli?“, aby pak pokračoval líčením, jehož podrobnosti nás vedou k další kontemplaci kříže, kde se prolíná utrpení a přechod, bolest a sláva. Intenzita utrpení se dále vypráví s takovou přesností, že nám to umožňuje pochopit, jak přirozené bylo pro první křesťany interpretovat četbu textů tohoto druhu jako prorockou předzvěst Krista a domýšlet si slávu v nich skrytou. Jak říká prorok, tato tragická postava je pro nás plná významu: „On nesl naše utrpení, obtížil se našimi bolestmi… jeho rány nás uzdravily.“

47. Předpovídá se i vnitřní Ježíšův postoj při jeho pašijích: „Byl týrán, ale podrobil se… jako beránek vedený na porážku… neotevřel svá ústa.“ To vše jsou neslýchané a udivující věci. Ve skutečnosti se však nepřímo předpovídá i zmrtvýchvstání, když prorok říká: „Jestliže dá na usmíření svůj život, uzří potomstvo, které bude žít dlouho.“ Všichni věřící patří k tomuto potomstvu a jeho „dlouhý život“ je věčným životem, který mu Otec dává, když ho nechává vstát z mrtvých. A nyní je znovu slyšet Otcův hlas, jenž dále ohlašuje příslib zmrtvýchvstání: „Pro útrapy své duše uvidí světlo, nasytí se svým poznáním… Proto mu udělím mnohé a s reky rozdělí kořist proto, že sám sebe vydal na smrt… když nesl hříchy mnohých a prosil za viníky.“

C. Čtení ze Starého zákona na Velikonoční vigilii

48. „Pro Velikonoční vigilii svaté noci je stanoveno sedm čtení ze Starého zákona, která připomínají podivuhodné Boží skutky v dějinách spásy, a dvě čtení z Nového zákona: evangelium o vzkříšení podle synoptiků a čtení z Apoštola o křesťanském křtu jako svátosti vzkříšeného Krista“ (OLM 99). Jak říká Římský misál, velikonoční vigilie „je největší a nejvznešenější ze všech slavností“ (Vigilia paschalis,2). Dlouhé trvání vigilie nedovoluje rozsáhlý komentář k sedmi čtením ze Starého zákona; je však dobře poznamenat, že mají centrální místo, protože jsou to reprezentativní texty, které ohlašují nejdůležitější části teologie Starého zákona od stvoření přes Abrahama až po nejdůležitější čtení z Knihy Exodus. Čtyři následující čtení ohlašují zásadní témata proroků. Pochopení těchto textů ve spojitosti s velikonočním tajemstvím, výslovně vyjádřeným o velikonoční vigilii, může kazatele inspirovat, když se tato nebo podobná čtení objeví při jiných příležitostech během liturgického roku.

49. Prostřednictvím těchto textů čtených při liturgii během této noci nás církev přivádí k jejich vyvrcholení evangelním čtením o Pánově zmrtvýchvstání. Skrze význam iniciačních svátostí slavených při této vigilii se noříme do proudu dějin spásy, jak nám to připomíná

krásná Pavlova pasáž o křtu. Tato noc jasně ukazuje spojitost mezi stvořením a novým životem v Kristu, mezi historickým exodem a konečným exodem Ježíšova velikonočního tajemství, na němž prostřednictvím křtu mají účast všichni věřící, i spojitost mezi přísliby proroků a jejich uskutečněním při slavení liturgických tajemství. Tyto spojitosti lze během liturgického roku stále připomínat.

50. Bohatý zdroj pro pochopení spojitostí mezi starozákonními tématy a jejich naplněním v Kristově velikonočním tajemství nám poskytují modlitby následující po každém čtení. Jednoduše a jasně vyjadřují hluboký kristologický a svátostný smysl starozákonních textů, neboť hovoří o stvoření, o oběti, o exodu, o křtu, o Božím milosrdenství, o věčné smlouvě, o očištění od hříchů, o spáse a o životě v Kristu. Mohou kazatelovi sloužit jako škola modlitby nejen při přípravě na velikonoční vigilii, ale i během celého liturgického roku, když se čtou texty podobné těm z dnešní noci. Jiným užitečným zdrojem pro interpretaci úryvků z Písma je responsoriální žalm, který následuje po každém ze sedmi čtení; jsou to básně zpívané křesťany, kteří s Kristem zemřeli a nyní se s ním sdílejí v jeho vzkříšeném životě. Žalmy by se neměly opomíjet ani jindy během roku, neboť ukazují, jak církev interpretuje celé Písmo ve světle Krista.

D. Velikonoční lekcionář

51. „V den slavnosti Zmrtvýchvstání Páně se čte o nalezení prázdného hrobu z evangelia podle Jana. Místo tohoto textu se může číst některý z textů evangelia z velikonoční vigilie nebo (při večerní mši) vypravování o tom, jak se Pán zjevil učedníkům jdoucím do Emauz. První čtení je ze Skutků apoštolů, které se probírají v době velikonoční místo čtení ze Starého zákona. Čtení z Apoštola se vztahuje na velikonoční tajemství prožívané v církvi. Evangelia pojednávají až do třetí neděle o zjeveních vzkříšeného Krista. Čtení o Dobrém Pastýři jsou určena na čtvrtou neděli velikonoční. O páté, šesté a sedmé neděli velikonoční se čtou úryvky z řeči a modlitby Páně při poslední večeři“ (OLM 99-100). Bohatý sled čtení ze Starého a Nového zákona během velikonočního tridua představuje jednu z nejvýraznějších příležitostí pro hlásání Pána zmrtvýchvstalého v životě církve a během celého liturgického roku má mít výukovou a formační funkci pro Boží lid. Ve Svatém týdnu a v době velikonoční bude mít kazatel na základě biblických textů opakovanou příležitost klást důraz na Kristovo utrpení, smrt a zmrtvýchvstání jako ústřední obsah Písem. Toto je výsadní liturgická doba, během níž kazatel může a má hlásat víru církve o tom, co představuje srdce její zvěsti: Ježíš Kristus zemřel za naše hříchy „ve shodě s Písmem“ (1 Kor 15,3) a „ve shodě s Písmem“ třetího dne vstal z mrtvých (1 Kor 15,4).

52. Na prvním místě je zde příležitost v tomto privilegovaném období, především o prvních třech nedělích, pro předání různých dimenzí církevního lex credendi. Odstavce Katechismu katolické církve, které pojednávají o zmrtvýchvstání (KKC 638-658), vysvětlují mnohé z různých klíčových biblických textů čtených během velikonoční doby. Tyto odstavce mohou být pro kazatele bezpečným vodítkem při jeho úkolu vysvětlovat křesťanskému lidu na

základě textů Písma to, co jednotlivé kapitoly Katechismu nazývají „historická a transcendentní událost“ zmrtvýchvstání, smysl „zjevení Zmrtvýchvstalého“, „stav Kristova vzkříšeného lidství“ a „Zmrtvýchvstání – dílo Nejsvětější Trojice“.

53. Za druhé, o nedělích velikonoční doby se první čtení nebere ze Starého zákona, ale ze Skutků apoštolů. Mnohé úryvky uvádějí příklady nejranějšího apoštolského kázání a můžeme v nich vidět, nakolik samotní apoštolové používali Písmo, aby hlásali smysl Ježíšovy smrti a zmrtvýchvstání. Další části hovoří o důsledcích a účincích, jaké měla jeho smrt a zmrtvýchvstání na život křesťanského společenství. Když kazatel vychází z těchto textů, má v ruce některé z nejsilnějších a nejzásadnějších nástrojů. Vidí, jak apoštolové používali Písmo pro hlásání Ježíšovy smrti a zmrtvýchvstání a postupuje stejným způsobem nejen v případě úryvku, jímž se zabývá, ale podobný styl používá i během celého liturgického roku. Rovněž poznává sílu, jakou působil v prvních společenstvích život zmrtvýchvstalého Pána, a s vírou hlásá lidu, že tatáž síla působí mezi námi i nadále.

54. Za třetí, síla Svatého týdne s velikonočním triduem a s následujícím radostným padesátidenním slavením, jež vrcholí Letnicemi, je pro kazatele vynikající dobou pro to, aby ukazoval spojitost mezi Písmem a eucharistií. Právě při úkonu „lámání chleba“ – připomínce úplného Ježíšova sebedarování při poslední večeři a potom na kříži – si učedníci uvědomili, jak jim hořelo srdce, zatímco Pán otevíral jejich mysl pro pochopení Písma. I dnes je pro takové pochopení podobný vzorec žádoucí. Kazatel se horlivě snaží, aby vysvětloval Písmo, ale hlubší smysl toho, co říká, se ukáže během téže liturgie při „lámání chleba“, pokud dokáže navodit takové propojení (srov. VD 54). Důležitost tohoto spojení jasně připomněl papež Benedikt XVI. ve Verbum Domini:

Z těchto vyprávění vysvítá, jak samo Písmo směřuje k pochopení svého nerozlučného spojení s eucharistií. Proto je třeba mít stále na zřeteli, že Boží slovo v liturgii církví předčítané a hlásané má směřovat k oběti smlouvy a hostině milosti, totiž k eucharistii, jako ke svému cíli.“ Slovo a eucharistie k sobě navzájem patří tak těsně, že jedno nelze pochopit bez druhého: Slovo se stává svátostným tělem v události eucharistie. Eucharistie nás otevírá vhledu do Písma svatého, tak jako Písmo svaté ze své strany osvětluje a vykládá eucharistické tajemství (VD 55).

55. Za čtvrté: od páté velikonoční neděle se dynamika biblických čtení přesouvá ze slavení Pánova zmrtvýchvstání k přípravě na vyvrcholení velikonoční doby, na příchod Ducha Svatého o Letnicích. Skutečnost, že evangelní úryvky těchto nedělí se berou z Kristovy řeči na závěr poslední večeře, odhaluje jejich hluboký eucharistický smysl. Čtení i modlitby dávají kazateli příležitost, aby vyložil úlohu Ducha Svatého v pokračujícím životě církve. Odstavce Katechismu, které se týkají tématu „Duch a Boží slovo v čase zaslíbení“ (KKC 702-716), se vztahují ke čtením z velikonoční vigilie, viděným v souvislosti s působením Ducha Svatého, zatímco odstavce na téma „Duch Svatý a církev v liturgii“ (KKC 1091-1109) mohou být kazateli nápomocné při ilustraci toho, jak Duch Svatý zpřítomňuje v liturgii

Kristovo velikonoční tajemství.

56. Kázáními, která během velikonoční doby vtělují tyto principy a perspektivy, dospěje křesťanský lid připraven ke slavení Letnic, při nichž Bůh Otec „ve svém Slově, které se pro nás vtělilo, pro nás zemřelo a vstalo z mrtvých, nás zahrnuje svým požehnáním a skrze ně vlévá do našich srdcí dar, v němž jsou všechny dary: Ducha svatého“ (KKC 1082). Čtení tohoto dne, vzaté ze Skutků apoštolů, vypravuje o samotné události Letnic, zatímco evangelium nabízí vyprávění o tom, co se stalo večer o Velikonoční neděli. Zmrtvýchvstalý Pán dechl na apoštoly a řekl: „Přijměte Ducha svatého“ (Jan 20,22). Velikonoce jsou Letnicemi. Velikonoce již jsou darem Ducha Svatého. Letnice jsou však přesvědčivou manifestací Velikonoc všem národům, protože spojují mnoho jazyků do jediného nového jazyka, který chápe „veliké Boží skutky“ (Sk 2,11), jež se ukázaly a projevily Ježíšovou smrtí a zmrtvýchvstáním. Při slavení eucharistie pak církev prosí: „Prosíme tě, Bože, kéž nás slíbený Duch Svatý naučí spojovat náš život s Kristovou obětí a uvede nás do celé pravdy“ (modlitba nad dary). Přijetí svatého přijímání v ten den se pro věřící stává událostí Letnic. Když řady procesí přistupují, aby přijali tělo a krev Páně, antifona k přijímání jim klade na rty zpěv veršů z Písma, které vyprávějí o Letnicích a říkají: „Všichni byli naplněni Duchem Svatým a hlásali veliké Boží skutky. Aleluja.“ Tyto verše nacházejí své naplnění u věřících, kteří přijímají eucharistii. Eucharistie je Letnicemi.

II. NEDELE PÔSTNEHO OBDOBIA

---

57. Jestliže velikonoční triduum a následujících padesát dní jsou zářivým centrem liturgického roku, potom postní doba je časem, který připravuje mysl a srdce křesťanského lidu na důstojné slavení těchto dní. Rovněž je to doba poslední přípravy katechumenů, kteří budou o velikonoční vigilii pokřtěni. Potřebují, aby je na jejich cestě doprovázelo celé církevní společenství svou vírou, modlitbou a svědectvím. Biblická čtení postní doby nacházejí svůj nejhlubší smysl ve vztahu k velikonočnímu tajemství, na něž nás připravují. Skýtají tedy zjevné příležitosti, aby uváděly do praxe základní princip předkládaný v tomto Direktáři: směrovat mešní čtení k jejich centru, jímž je Ježíšovo velikonoční tajemství, do jehož největší hloubky vstupujeme prostřednictvím slavení velikonočních svátostí. Úvod k mešnímu lekcionáři připomíná, že pro první dvě postní neděle se tradičně používají evangelní vyprávění o pokušení a proměnění Páně a hovoří o nich ve vztahu k dalším čtením: „Čtení ze Starého zákona se vztahují k dějinám spásy, které jsou jedním z hlavních předmětů postní katecheze. Každý rok má řadu textů, které připomínají hlavní body této historie od počátku až k zaslíbení Nové smlouvy. Čtení z Apoštola jsou vybrána tak, aby odpovídala čtením evangelia a Starého zákona a pokud možno měla s nimi vhodnou souvislost“ (OLM

97).

A. Evangelium 1. neděle postní

58. Pro věřící není těžké spojovat čtyřicet Ježíšových dní strávených na poušti se čtyřiceti dny postní doby. Je užitečné, aby kazatel vysvětloval tuto spojitost tak, aby křesťanský lid pochopil, že postní doba každým rokem činí věřící tajemně účastnými na těchto čtyřiceti Ježíšových dnech a na tom, co skrze svůj půst a pokušení vytrpěl i obdržel. Zatímco je pro katolíky obvyklé, že během této doby vykonávají různé postní praktiky a pobožnosti, je důležité zdůrazňovat hluboce svátostný charakter celého postu. Ve vstupní modlitbě první postní neděle se objevuje tento zvláštní výraz: „…per annua quadragesimalis exercitia sacramenti“. Během této posvátné doby je přítomen a působí v církvi samotný Kristus a jeho očišťující konání v údech jeho těla dává našim postním praktikám spásonosnou hodnotu. Preface stanovená pro tuto neděli nádherně potvrzuje tuto myšlenku slovy: „Čtyřicetidenním postem… nám ukázal, jak máme konat pravé pokání.“ Jazyk preface vytváří most mezi Písmem a eucharistií.
59. Čtyřicet Ježíšových dní představuje čtyřicetileté putování Izraele pouští. V něm se koncentruje celá historie Izraele. Proto zde vidíme obraz, ve kterém se soustředí jedno z hlavních témat tohoto Direktáře: historie Izraele, jež odpovídá historii našeho života, nachází svůj konečný smysl v utrpení, které podstoupil Ježíš. Utrpení začíná v určitém smyslu už na poušti – obrazně řečeno – na začátku Ježíšova veřejného života. Od samého počátku jde Ježíš vstříc utrpení a v tom nabývá významu vše, co následuje.

60. Pro přípravu homilií se může jevit jako užitečný jeden odstavec Katechismu katolické církve, a to zvláště při vysvětlování doktrinálních témat zakořeněných v biblickém textu. O Ježíšových pokušeních Katechismus tvrdí:
Evangelisté nám odhalují spásný význam této tajemné události. Ježíš je nový Adam, který zůstal věrný, zatímco první Adam podlehl pokušení. Ježíš dokonale plní povolání Izraele: na rozdíl od těch, kteří v minulosti pokoušeli Boha na poušti během čtyřiceti let, Kristus se projevuje jako Boží služebník, naprosto poslušný božské vůle. Tak Ježíš vítězí nad ďáblem: „spoutal siláka“, aby mu vzal jeho kořist. Ježíšovo vítězství nad pokušením na poušti předjímá vítězství v utrpení, svrchovanou poslušnost jeho synovské lásky k Otci (KKC 539).

61. Pokušení, jimž je Ježíš vystaven, představují boj proti pokroucenému chápání jeho mesiášského poslání. Ďábel ho nutí, aby se ukázal jako Mesiáš, který předvádí svou božskou moc: „Jsi-li Syn Boží…“, začíná pokušitel. Tím se předpovídá rozhodující boj, který bude Ježíš muset vybojovat na kříži, když uslyší posměšná slova: „Zachraň sám sebe! Jsi-li Syn Boží, sestup z kříže!“ Ježíš nepodléhá satanovým pokušením, ani nesestoupí z kříže. Právě tímto způsobem Ježíš dokazuje, že doopravdy vstupuje na poušť lidského života a nevyužívá svou božskou moc k vlastnímu prospěchu. On nás vskutku doprovází při našem pozemském putování a odhaluje skutečnou Boží moc, která je láskou „až do krajnosti“ (Jan 13,1).

62. Kazatel by měl zdůraznit, že Ježíš se podrobuje pokušení a smrti v solidaritě s námi. Ale radostná zvěst, kterou kazatel ohlašuje, nespočívá jen v Ježíšově solidaritě s námi v utrpení. Ohlašuje i Ježíšovo vítězství nad pokušením a nad smrtí, vítězství, které sdílí se všemi, kdo v něho věří. Rozhodující zárukou, že na tomto vítězství mají podíl všichni věřící, bude slavení velikonočních svátostí o velikonoční vigilii, na níž je první postní neděle již zaměřena. Kazatel se ubírá týmž směrem.

63. Ježíš odolal pokušení ďábla, aby proměnil kameny v chléb, ale nakonec způsobem, jaký by si lidská mysl ani nedokázala představit, On svým zmrtvýchvstáním promění „kámen" smrti v „chléb" pro nás. Skrze smrt se stává eucharistickým chlebem. Kazatel by měl připomenout shromážděným lidem, kteří se živí tímto nebeským chlebem, že Ježíšovo vítězství nad pokušením a nad smrtí, sdílené ve svátosti, proměňuje jejich „srdce z kamene v srdce z masa", jak Pán slíbil prostřednictvím proroka, v srdce, která se snaží milosrdnou Boží lásku učinit hmatatelnou ve svém každodenním životě. Pak se křesťanská víra bude moci stávat kvasem ve světě hladovějícím po Bohu a kameny se budou skutečně proměňovat v pokrm sytící živou touhu lidského srdce.

B. Evangelium 2. neděle postní

64. Evangelní úryvek druhé postní neděle vždy vypráví o proměnění Páně. Je pozoruhodné, že slavné a neočekávané proměnění Ježíšova těla za přítomnosti třech vyvolených apoštolů se odehrálo bezprostředně po první předpovědi utrpení. (Titíž tři učedníci – Petr, Jakub a Jan – budou s Ježíšem během jeho agonie v Getsemanech v předvečer utrpení). V kontextu celého vyprávění u každého ze tří evangelií Petr právě vyznal svou víru v Ježíše jako Mesiáše. Ježíš přijímá jeho vyznání, ale hned poté se obrací na učedníky a vysvětluje jim, na jaký způsob On je Mesiášem: „Začal je poučovat, že Syn člověka bude muset mnoho trpět, bude zavržen od starších, velekněží a učitelů Zákona, bude zabit, ale po třech dnech vstane z mrtvých." Potom pokračuje a učí, co to obnáší následovat Mesiáše: „Kdo chce jít za mnou, ať zapře sám sebe, vezme svůj kříž a následuje mě!" A po této události vzal Ježíš své učedníky a vyvedl je na vysokou horu. Zde září z jeho těla božská sláva a zjevují se jim Mojžíš a Eliáš, kteří rozmlouvají s Ježíšem. Potom mrak Boží přítomnosti, podobně jako mrak na hoře Sinaji, zahalil Ježíše a jeho učedníky, a z mraku se ozval hlas, právě tak jako hrom na Sinaji oznamoval, že s Mojžíšem hovoří Bůh a odevzdává mu Zákon, Tóru. Je to Otcův hlas, který odhaluje tu nejhlubší Ježíšovu totožnost a dosvědčuje: „To je můj milovaný Syn, toho poslouchejte" (Mk 9,7).

65. Mnohá témata a modely, o nichž mluví tento Direktář, se koncentrují v této překvapivé scéně. Je jasné, že kříž a sláva jsou spojeny. Je jasné, že celý Starý zákon zastoupený Mojžíšem a Eliášem dosvědčuje, že kříž a sláva jsou spojeny. Kazatel se musí dotknout těchto témat a vysvětlit je. Pravděpodobně nejlepší shrnutí významu tohoto tajemství nabízejí krásná slova preface z této neděle. Na začátku eucharistické modlitby kněz jménem všeho lidu děkuje Bohu skrze Krista, našeho Pána, za tajemství proměnění: „Když

připravoval učedníky na svou smrt, ukázal se jim mezi Mojžíšem a Eliášem a zjevil jim svou slávu, aby je poučil, že utrpením a smrtí se vstupuje do slávy vzkříšení.“ V tento den jsou tato slova pro společenství vstupem do eucharistické modlitby.

66. Otcův hlas v tomto úryvku všech synoptických evangelií označuje Ježíše jako Otcova milovaného Syna a přikazuje: „Toho poslouchejte.“ Uprostřed této scény transcendentní slávy obrací Otcův příkaz pozornost k cestě, která vede ke slávě. Je to, jako by řekl: „Toho poslouchejte, v něm je plnost mé lásky, která se zjeví na kříži.“ Toto učení je novou Tórou, novým Zákonem evangelia, který je darován na svaté hoře a v jehož středu je milost Ducha Svatého, jenž se dává těm, kdo vkládají svou víru v Ježíše a v zásluhy jeho kříže. Protože Ježíš učí této cestě, sláva září z jeho těla a Otec ho zjevuje jako svého milovaného Syna. Nepronikli jsme tu snad do samotného srdce trojičního tajemství? V Otcově slávě vidíme slávu Syna nerozlučitelně spojenou s křížem. Syn zjevený při proměnění je „světlo ze světla“, jak říká Krédo. Tato část Písma je zajisté jedním z nejsilnějších odůvodnění pro formulaci Kréda.

67. Proměnění zaujímá v postní době základní místo, protože celý postní lekcionář je průvodcem, který připravuje křtěnce, aby o velikonoční vigilii přijali iniciační svátosti, a všechny věřící připravuje, aby se obnovili v novém životě, v němž byli znovuzrozeni. Jestliže první postní neděle je mimořádně silnou připomínkou Ježíšovy solidarity s námi v jeho pokušení, pak druhá neděle nám připomíná, že sláva zářící z Ježíšova těla je tatáž, jakou On chce svou smrtí a zmrtvýchvstáním sdílet se všemi pokřtěnými. Aby kazatel zdůraznil tuto skutečnost, může se odvolat na slova a autoritu svatého Pavla, který řekl: „Kristus přemění naše ubohé tělo, aby nabylo stejné podoby jako jeho tělo oslavené“ (Flp 3,21). Tento verš se nachází ve druhém čtení cyklu C, ale každý rok může ve stručnosti a dobře připomenout tuto zdůrazňovanou skutečnost.

68. Zatímco věřící o této neděli přistupují v průvodu ke svatému přijímání, nechává církev v antifoně zaznívat slova Otce, která slyšeli v evangeliu: „To je můj milovaný Syn, v něm jsem si zalíbil; toho poslouchejte!“ To, co tři vyvolení učedníci slyšeli a viděli při proměnění, se nyní přesně propojuje s liturgickou událostí, při níž věřící přijímají Pánovo tělo a krev. V modlitbě po přijímání děkujeme Bohu, že „nám už zde na zemi dává podíl na nebeském životě“. Zatímco byli učedníci ještě zde na zemi, viděli božskou slávu zářící z Kristova těla. Zatímco jsou věřící ještě zde na zemi, přijímají jeho tělo a krev a slyší Otcův hlas, který k nim mluví v hlubině jejich srdcí: „To je můj milovaný Syn, v něm jsem si zalíbil; toho poslouchejte!“

C. Evangelium 3., 4. a 5. neděle postní

69. „Na další tři neděle jsou stanovena v cyklu A evangelia o samařské ženě, o uzdravení slepého od narození a o vzkříšení Lazara. Vzhledem k velkému významu těchto textů se mohou číst i v cyklu B a C, zvláště tam, kde se koná příprava katechumenů. Nicméně pro

cyklus B a C jsou stanoveny i jiné texty, a to: v cyklu B texty z evangelia podle Jana o budoucí Kristově oslavě skrze kříž a zmrtvýchvstání; v cyklu C evangelia podle Lukáše o obrácení. … Perikopy o samařské ženě, o slepém od narození a o Lazarovi se čtou nyní o nedělích, ale jen v cyklu A (v ostatních letech je pouze dána možnost číst tyto úryvky místo perikop cyklu B a C). Je proto pamatováno na to, aby se tyto
44
perikopy mohly číst i o fériích. Jsou zařazeny na začátku 3., 4. a 5. postního týdne a je možné použít jich v kterýkoli den příslušného týdne, místo čtení připadajícího na ten den“ (OLM 97 a 98). Katechetickou sílu postní doby zvláště zdůrazňují čtení a modlitby cyklu A. Spojení témat vody, světla a života se křtem je zřejmé; skrze tyto biblické úryvky a liturgické modlitby vede církev křtěnce ke svátostné iniciaci o Velikonocích. Jejich závěrečná příprava má zásadní důležitost, jak se ukazuje z textů modliteb používaných při slavení skrutinií. A pokud jde o ty ostatní? Může být užitečné, aby kazatel pozval své posluchače k tomu, aby viděli půst jako dobu vhodnou pro posílení milosti křtu a pro očištění víry, kterou dostali. Tento proces lze objasňovat ve světle pochopení, jež se dostalo Izraeli při zkušenosti Exodu, klíčové události pro formaci Izraele jako Božího lidu a pro odhalení vlastních omezení i nevěrností, ale také věrné a neměnné Boží lásky. To posloužilo jako vzor pro porozumění cestě s Bohem během celých následujících dějin Izraele. Tak i pro nás je půst obdobím, kdy na poušti svého současného života s jeho těžkostmi, obavami a nevěrností objevujeme blízkost Boha, který nás navzdory všemu vede do naší Zaslíbené země. Je to zásadní doba pro život z víry, jenž je pro nás výzvou. Milosti, které jsme obdrželi při křtu krátce po narození, nemohou zůstat zapomenuty, i když nahromaděné hříchy a lidské chyby by mohly navozovat zdání jejich nepřítomnosti. Poušť je pro naši víru místem zkoušky, ale také očištění a posílení, pokud se, i přes své opačné zkušenosti, naučíme zakládat svůj život na Bohu. Základní téma těchto třech nedělí se týká způsobu, jak se víra má nepřetržitě živit i navzdory hříchu (Samaritánka), nevědomosti (slepec) i smrti (Lazar). To jsou „pouště“, jimiž procházíme během svého života a na nichž objevujeme, že nejsme sami, protože je s námi Bůh.

70. Úzký vztah mezi těmi, kdo se připravují na křest, a ostatními věřícími zintenzivňuje dynamiku postní doby a kazatel by měl vynaložit úsilí na to, aby propojil celé společenství s přípravou křtěnců. Když se slaví skrutinia, je dobře zahrnout do eucharistické modlitby prosbu za kmotry; to může každému členu společenství připomenout, že má hrát aktivní roli při podpoře kandidátů a přivádění druhých ke Kristu. My věřící jsme stejně jako Samaritánka povoláni k tomu, abychom s ostatními sdíleli svou víru. Proto o Velikonocích mohou
45
nově iniciovaní zbytku společenství oznamovat: „Věříme už nejen proto, že jste nám to pověděli, vždyť sami jsme ho slyšeli a víme, že je to skutečně Spasitel světa.“

71. Třetí postní neděle nás přivádí s Ježíšem a ještě předtím s Izraelem na poušť. Izraelité žízní a bolest této žízně je vede k pochybnostem o rozumnosti cesty, kterou nastoupili na Boží výzvu. Situace se zdá beznadějná, ale pomoc přichází z nejméně očekávaného zdroje: ve chvíli, kdy Mojžíš udeří do tvrdé skály, vytryskne z ní voda! Existuje však ještě tvrdší a

méně poddajná látka, jíž je lidské srdce. Responsoriální žalm předkládá výmluvnou výzvu všem, kdo ho zpívají a naslouchají mu: „Kéž byste dnes uposlechli jeho hlasu: ‚Nezatvrzujte svá srdce!'“ Ve druhém čtení Pavel ohlašuje, že oporou, na níž máme stavět, je víra, která nám skrze Krista umožňuje přístup k Boží milosti, a ta je sama poslem naděje. Tato naděje neklame, protože Boží láska je vlita do našich srdcí a dává nám schopnost milovat. Boží lásku jsme nedostali jako odměnu za své zásluhy, neboť nám byla dána, když jsme ještě byli hříšníky a když Kristus za nás jako za hříšníky zemřel. V těchto několika verších nás Apoštol vyzývá, abychom kontemplovali jak tajemství Trojice, tak i ctnosti víry, naděje a lásky. Za těchto okolností dochází k setkání mezi Ježíšem a Samaritánkou, k jejich hluboké rozmluvě, protože hovoří o zásadních skutečnostech věčného života a pravé bohoslužby. Je to rozhovor, který přináší světlo, protože ukazuje pedagogiku víry. Zpočátku Ježíš i žena rozmlouvají na různých rovinách. Praktický a konkrétní zájem ženy se soustředí na vodu ve studni. Ježíš nedbá o její konkrétní starost a trvá na hovoru o živé vodě milosti. Když se nakonec jejich slova setkají, Ježíš se dotýká nejbolestivější skutečnosti z ženina života: neregulérní situace jejího manželství. Skutečnost, že byla poznána její zranitelnost, otevírá mysl ženy pro Boží tajemství, a proto klade otázku uctívání Boha. Když přijme výzvu, aby uvěřila v Ježíše jako Mesiáše, je naplněna milostí a spěchá, aby to, co se dověděla, sdílela se svými spoluobčany. Víra živená Božím slovem, eucharistií a uskutečňováním Otcovy vůle otevírá člověka pro tajemství milosti, jež je znázorněna obrazem „živé vody“. Mojžíš udeřil o skálu a z ní vytryskla voda, voják

46

probodl Kristův bok a z něho vyšla krev a voda. Církev je toho pamětlivá a klade tato slova na rty těch, kdo v zástupu přistupují k přijímání: „Kdo se napije vody, kterou mu dám, praví Pán, stane se v něm pramenem vody, tryskající do života věčného.“

72. Nejsme to ale jen my, kdo žízní. Preface dnešní mše říká: „On žízní po spáse světa: co kdysi slíbil ženě ze Samařska, slíbil všem, kdo v něho uvěřili: že v nich otevře studnici vody živé, tryskající do života věčného.“ Ten Ježíš, který seděl u studny, byl unavený a žíznivý. (Kazatel může vyzdvihnout, jak evangelní úryvky těchto třech nedělí staví na světlo Kristovo lidství: jeho únavu u studny, bláto udělané ze slin pro uzdravení slepce, jeho slzy u Lazarova hrobu). Ježíšova žízeň dosáhne svého vrcholu v posledních okamžicích jeho života, když z kříže volá: „Žízním!“ Toto pro Ježíše znamená konat vůli toho, který ho poslal, a završit jeho dílo. Potom z jeho probodnutého srdce vytryskne věčný život, který nás živí ve svátostech, a nám, kdo ho uctíváme v duchu a v pravdě, dává pokrm, který potřebujeme pro pokračování v naší pouti.

73. Čtvrtá neděle postní je zalitá světlem, světlem, které je o této neděli zvané „Laetare“ („Vesel se“) zdůrazněno liturgickým oděvem jasnějšího odstínu a květinami zdobícími kostel. Spojení mezi velikonočním tajemstvím, křtem a světlem souhrnně zachycuje jeden verš z druhého čtení: „Probuď se, spáči, vstaň z mrtvých, a Kristus tě osvítí.“ Toto spojení zaznívá a je dále propracováno v prefaci: „On je světlo, které přišlo na svět, aby ti, kdo v něho věří, nechodili ve tmách. Skrze něho jsme uzdravováni ze slepoty hříchu, skrze něho se ve křtu stáváme syny světla.“ Takovéto osvícení, které přinesl křest, se posiluje pokaždé, když přijímáme eucharistii; tento moment zdůrazňují slova slepce, jež zaznívají v antifoně k

přijímání: „Pán mi pomazal oči; šel jsem, umyl jsem se a vidím, a uvěřil jsem Bohu.“
74. V tuto neděli však nerozjímáme o bezmračném nebi. Proces „prohlédnutí“ je v praxi mnohem složitější než stručné vyprávění o slepci. První čtení nás upozorňuje: „Nevšímej si jeho vzhledu ani vysoké postavy… člověk soudí podle zdání, Hospodin však vidí do srdce.“ Jedná se o blahodárnou událost jak pro křtěnce, jejichž oče
47
kávání narůstá s přibližujícími se Velikonocemi, tak i pro celý zbytek společenství. Modlitba po přijímání říká, že Bůh osvěcuje každého na tomto světě; problém však je v tom, že se více, či méně intenzivně ke světlu obracíme, nebo se od něho vzdalujeme. Kazatel může vyzvat posluchače, aby si všimli, jak slepec od narození začíná postupně vidět a u Ježíšových nepřátel narůstá jejich slepota. Uzdravený člověk nejprve popisuje toho, kdo ho uzdravil, jako „člověka Ježíše“, potom vyznává, že je to prorok, a nakonec prohlašuje: „Věřím, Pane,“ a padne před Ježíšem na kolena. Farizeové se stávají stále více slepými: na začátku připouštějí, že došlo k zázraku, potom však začnou popírat, že se jednalo o zázrak, a nakonec uzdraveného člověka vyženou ze synagogy. V celém vyprávění jsou si farizeové jistí tím, čím jsou, zatímco slepec uznává svou nevědomost. Na závěr evangelního úryvku si Ježíš všímá, že jeho příchod způsobil krizi ve vlastním slova smyslu – tj. soud: On dává slepému zrak, ale ti, kteří vidí, se stávají slepými. Jako odpověď na námitku farizeů říká: „Kdybyste byli slepí, neměli byste hřích. Vy však říkáte: ‚Vidíme.‘ Proto váš hřích trvá.“ Osvícení, jež se nám dostalo při křtu, se musí šířit uprostřed světel a stínů našeho putování, a proto se po přijímání modlíme: „Bože, … osvěcuj naše srdce světlem své milosti, abychom vždy poznávali, co odpovídá tvé vůli, a dovedli tě opravdově milovat.“
75. „Náš přítel Lazar spí, ale jdu tam, abych ho probudil.“ Pobídka svatého Pavla z předcházející neděle, aby se probudil ten, kdo usnul, nachází živý výraz v posledním a největším z Ježíšových „znamení“ ve čtvrtém evangeliu: ve vzkříšení Lazara. Zdá se, že definitivnost smrti, zdůrazněná tím, že Lazar zemřel už před čtyřmi dny, vytváří ještě větší překážku, než je skála pro vytrysknutí vody nebo slepota od narození pro navrácení zraku. Avšak Marta, postavena před takovouto situaci, činí vyznání víry, které je podobné Petrovu: „Ano, Pane, vím, že ty jsi Mesiáš, Syn Boží, který má přijít na svět.“ Její víra nespočívá v tom, co Bůh by mohl vykonat v budoucnosti, ale v tom, co Bůh koná nyní: „Já jsem vzkříšení a život.“ Výrok „Já jsem“, který se jako jasná narážka na zjevení samotného Boha Mojžíšovi prolíná celým Janovým textem, se objevuje v evangelních úryvcích o všech čtyřech zmíněných nedělích. Když Samaritánka hovoří o Mesiáši, Ježíš jí odpovídá: „Já jsem to, který s tebou mluvím.“ Ve vyprávění o slepci
48
Ježíš říká: „Pokud já jsem na světě, jsem světlo světa.“ A dnes říká: „Já jsem vzkříšení a život.“ Klíčem pro získání tohoto života je víra: „Věříš tomu?“ Ale dokonce i Marta po svém smělém vyznání víry zaváhá, a když Ježíš žádá, aby z hrobu odstranili kámen, namítne, že už zapáchá. Znovu se nám tu připomíná, že následovat Ježíše je celoživotní úkol, ať se připravujeme přijmout za dva týdny iniciační svátosti, nebo jsme jako katolíci prožili už mnoho let: nepřetržitě musíme bojovat, abychom své víře v Krista dávali novou sílu i hloubku.

76. Vzkříšení Lazara je naplněním Božího příslibu ohlášeného v dnešním prvním čtení z proroka Ezechiela: „Hle, já otevřu vaše hroby, vyvedu vás z nich.“ Srdce velikonočního tajemství spočívá ve skutečnosti, že Kristus přišel proto, aby zemřel a znovu vstal a udělal pro nás přesně to, co udělal pro Lazara: „Rozvažte ho a nechte odejít.“ On nás osvobozuje nejen od fyzické smrti, ale i od mnoha jiných smrtí, které nás sužují a oslepují: hřích, neštěstí, narušené vztahy. Pro nás křesťany je tedy podstatné trvale se pohroužit do jeho velikonočního tajemství. Jak říká dnešní preface: „On je naše vzkříšení a život; slitovává se nad námi a má s námi soucit jako se svým přítelem Lazarem: a jako jeho zavolal z hrobu, tak nás skrze křest volá ze smrti k životu.“ Každotýdenní setkání s ukřižovaným a zmrtvýchvstalým Pánem vyjadřuje naši víru v to, že On Je tady a teď naše vzkříšení a náš život. Toto přesvědčení nám dá schopnost doprovázet ho příští neděli při jeho vjezdu do Jeruzaléma a spolu s Tomášem říci: „Pojďme i my, ať zemřeme s ním.“

D. Květná (Pašijová) neděle

77. „Na Květnou neděli k průvodu jsou vybrány texty, které vyprávějí o slavném vjezdu Páně do Jeruzaléma podle synoptiků; ve mši se čte o umučení Páně“ (OLM 97). Toto jediné liturgické slavení ztvárňují dvě starobylé tradice: zvyklost uspořádat průvod v Jeruzalémě a čtení pašijí v Římě. Nadšení, které doprovází Kristův královský vjezd, hned přenechává místo jednomu ze čtyř zpěvů o trpícím služebníku a slavnostnímu zvěstování Pánova utrpení. A tato liturgie má

své místo v neděli, v den odjakživa spojený s Kristovým zmrtvýchvstáním. Jak může celebrant spojit tolik teologických a emotivních prvků tohoto dne, zvláště když pastorační doporučení radí spíše kratší homilii? Klíč se nachází ve druhém čtení, překrásném hymnu z Listu svatého Pavla Filipanům, který podivuhodně shrnuje celé velikonoční tajemství. Kazatel by mohl krátce poznamenat, že v okamžiku, kdy církev vstupuje do Svatého týdne, máme zkušenost s tímto tajemstvím takovým způsobem, který dokáže hovořit k našim srdcím. K uvažování o událostech posledních Ježíšových dní vedou lid různé místní zvyky a tradice, ale velkou touhou církve o tomto týdnu není pouze vzbudit naše emoce, ale i prohloubit naši víru. Při liturgických slaveních počínajícího týdne se neomezujeme na pouhou připomínku toho, co Ježíš vykonal, ale jsme pohrouženi do samotného velikonočního tajemství, abychom s Kristem zemřeli a vstali z mrtvých.

III. ADVENTNÉ NEDELE

---

78. „Nedělní evangelia mají vlastní zaměření; vztahují se k příchodu Páně na konci světa (1. neděle), k svatému Janu Křtiteli (2. a 3. neděle) a k událostem bezprostředně předcházejícím narození Páně (4. neděle). Čtení ze Starého zákona jsou proroctví o Mesiáši a době

mesiánské, především z Knihy proroka Izaiáše. Čtení z Apoštola obsahují napomenutí a pojednání podle různého založení této doby“ (OLM 93). Advent je dobou, která připravuje křesťany na milosti, jež budou tento rok znova udíleny při slavení velké slavnosti Narození Páně. Od první adventní neděle kazatel nabádá lid, aby zahájil přípravu charakterizovanou mnoha stránkami, z nichž každá je provázena bohatým výběrem biblických úryvků z lekcionáře tohoto období. První část adventu nás vyzývá k přípravě na Vánoce tím, že nás povzbuzuje nejen k pohledu zaměřenému na první příchod našeho Pána, který, jak říká první adventní preface, „se stal jedním z nás“, ale také k tomu, abychom očekávali s bdělostí jeho návrat, „aby zjevil svou slávu“ a „na nás splnil své sliby“.
50
79. Existuje tedy dvojí smysl adventu – dvojí smysl Pánova příchodu. Toto období nás připravuje na jeho příchod v milosti vánočních svátků i na jeho příchod, aby na konci časů vykonal svůj soud. Biblické texty by se měly vysvětlovat tak, aby se řádně pamatovalo na tento dvojí smysl. Podle příslušného textu lze klást do popředí jeden nebo druhý příchod, i když tentýž úryvek ve skutečnosti často uvádí slova a obrazy umožňující obojí. A pak je zde ještě jiný příchod: těmto čtením naslouchámе při eucharistickém shromáždění, kde je Kristus skutečně přítomen. Na počátku adventní doby církev připomíná učení svatého Bernarda o tom, že mezi oběma viditelnými Kristovými příchody – jeho vstupem do dějin a jeho příchodem na konci časů – existuje i jeho neviditelný příchod tady a teď (srov. Modlitba se čtením, středa prvního adventního týdne). Rovněž si bere za svá slova svatého Karla Boromejského: Tato doba… nás učí, že Kristův příchod nebyl ku prospěchu jen těm, kdo právě byli na světě, když přišel, ale jeho působení že stále ještě trvá i pro nás všechny, budeme-li chtít za přispění svaté víry a svátostí přijmout milost, kterou nám on zasloužil, a usměrnit podle ní svůj život v poslušnosti vůči němu (Modlitba se čtením, pondělí prvního adventního týdne).
A. 1. neděle adventní
80. Evangelium první adventní neděle ve všech třech cyklech uvádí vyprávění synoptiků, které ohlašuje nečekaný příchod Syna člověka ve slávě, v den a hodinu, kterou neznáme. Vyzývá nás, abychom byli bdělí a ostražití v očekávání děsivých znamení na nebi i na zemi a nenechali se překvapit. Je zvláštní začít advent tímto způsobem, protože toto období se v našem vědomí nevyhnutelně spojuje s Vánocemi a širší kultura na mnoha místech již vyčarovává něžné obrázky Ježíšova narození v Betlémě. Liturgie nám však tyto obrazy představuje v jiném světle, jež nám připomíná, že tentýž Pán, který se narodil v Betlémě, „přijde znovu ve slávě, aby soudil živé i mrtvé“,
51
jak říká Krédo. Je na zodpovědnosti kazatele, aby o této neděli připomínal křesťanům, že se na tento příchod a soud mají stále připravovat. Vždyť již samotný advent vytváří takovou přípravu: Ježíšův příchod o Vánocích je niterně spjat s jeho příchodem v poslední den.
81. Po všechny tři roky lze čtení z proroků interpretovat jako znamení slavného konečného Pánova příchodu i jeho prvního příchodu kdy „se stal jedním z nás“, což připomínají samotné Vánoce. Jak Izaiáš (v roce A), tak Jeremiáš (v roce C) ohlašují, že „přijdou ony dny“. V tomto liturgickém kontextu následující slova jasně poukazují na konec časů, ale vztahují se také na

nastávající slavnost Vánoc.
82. Co se stane v posledních časech? (V roce A) Izaiáš říká: „Stane se v posledních dnech: Pevně bude stát hora s Hospodinovým domem na vrcholu hor, vyvýšena nad pahorky. Budou k ní proudit všechny národy.“ Kazatel má pro interpretaci různé možnosti, které se mohou rozvíjet postupně. Správným vysvětlením „hory s Hospodinovým domem“ může být obraz církve, která je povolána k tomu, aby shromáždila všechny národy. Ale rovněž může sloužit jako první hlásání nastávajících vánočních svátků. „Všechny národy budou proudit“ k dítěti v jeslích: to je text, který se naplní zvláště o slavnosti Zjevení Páně, když se mu mudrci přijdou poklonit. Kazatel může připomenout věřícím, že i oni patří k národům, které se ubírají ke Kristu, což je cesta, která s obnovenou intenzitou začíná o první adventní neděli. Tatáž bohatě inspirovaná slova platí i pro příchod na konci časů, o němž se výslovně zmiňuje evangelium. Prorok pokračuje: „Soudit bude národy, rozsuzovat četné kmeny.“ Závěrečná slova úryvku z proroka jsou podivuhodnou výzvou zároveň ke slavení Vánoc i k očekávání příchodu Syna člověka ve slávě: „Jakubův dome, vzhůru, choďme v Hospodinově světle.“
83. První čtení z Knihy proroka Izaiáše v roce B má formu modlitby, která zaučuje církev do kajícího postoje, který je vlastní tomuto období. Začíná tím, že představí problém, jakým je náš hřích: „Proč jsi dopustil, Hospodine, že jsme zabloudili z tvých cest, že nám ztvrdlo srdce, abychom před tebou neměli bázeň?“ Je zřejmé, že je třeba si položit takovou otázku. Kdo je schopen pochopit tajemství lidské nepra
52
vosti? (srov. 2 Sol 2,7) Zkušenost naše i okolního světa – zde může kazatel uvést příklady – nemůže nic než z hloubi srdce vznášet nesmírný výkřik k Bohu: „Kéž bys protrhl nebe a sestoupil! Před tvou tváří by se rozplynuly hory.“ Toto zvolání nachází definitivní odpověď v Ježíši Kristu. V něm Bůh protrhl nebe a sestoupil mezi nás. V něm Bůh, tak jak žádal prorok, „sestoupil a před jeho tváří se rozplynuly hory. Od věků nikdo neslyšel… že by Bůh tak jednal…“ Vánoce jsou oslavou podivuhodných skutků, které vykonal Bůh, takových, v něž jsme se nikdy neodvážili ani doufat.
84. Při první adventní neděli však církev zaměřuje svůj pohled také na Ježíšův návrat ve slávě a vznešenosti: „Kéž bys protrhl nebe a sestoupil! Před tvou tváří by se rozplynuly hory.“ Přesně ve stejném tónu popisují evangelisté konečný příchod. A my – jsme připraveni? Ne, nejsme a zajisté potřebujeme čas na přípravu. Prorokova modlitba pokračuje: „Jdeš vstříc tomu, kdo s radostí jedná spravedlivě, těm, kdo na tvých cestách pamatují na tebe.“ O něco velmi podobného prosíme i při vstupní modlitbě této neděle: „Všemohoucí Bože, očekáváme příchod našeho Pána Ježíše Krista a prosíme tě: posiluj naši vůli, ať konáme spravedlivé skutky a připravujeme se na setkání s ním…“
85. V Lukášově evangeliu, zvoleném pro rok C, jsou obrazy zvláště živé. Ježíš předpovídá, že mezi mnoha hroznými znameními, která se objeví, bude jedno, jež dokáže zastínit všechny ostatní, a tím bude jeho zjevení jako Pána slávy. Říká: „Tehdy lidé uvidí Syna člověka přicházet v oblaku s velikou mocí a slávou“. Pro nás, kdo mu patříme, to nemá být den, kdy se budeme třást strachem. Naopak, On říká: „Až to začne, vzpřimte se a zdvihněte hlavu, protože se blíží vaše vykoupení.“ Kazatel by se mohl tázat, proč v poslední den máme v sobě živit takový postoj důvěry? Bude to jistě vyžadovat správnou přípravu, určitou změnu našeho

života. A přesně to si nárokuje adventní doba, během níž máme uvádět do praxe Pánovu výstrahu: „Dejte si pozor, aby vaše srdce nebyla zatížena nestřídmostí, opilstvím a pozemskými starostmi, … Proto bděte a modlete se v každé době, abyste mohli tomu všemu, co se má stát, uniknout a obstát před Synem člověka.“
53
86. Samozřejmě, že eucharistie, k jejímuž slavení se chystáme, je tou nejintenzivnější přípravou celého společenství na Pánův příchod, protože ona sama je jeho příchodem. V prefaci, která o této neděli otevírá eucharistickou modlitbu, se společenství představuje Bohu jako to, které „v bdění čeká“. My, kteří bdíme, také prosíme, abychom již dnes mohli zpívat se všemi anděly: „Svatý, svatý, svatý Pán Bůh zástupů.“ Aklamace „tajemství víry“ je vyjádřením toho, že máme téhož ducha bdělého očekávání: „Kdykoli jíme tento chléb a kdykoli pijeme tento kalich, zvěstujeme tvou smrt a čekáme na tvůj příchod, Pane Ježíši Kriste.“ Při eucharistické modlitbě se nebesa otevírají a Bůh sestupuje. Dnes přijímáme tělo a krev Syna člověka, který přijde v oblacích s velikou mocí a slávou. Díky milosti obdržené při svatém přijímání je možné doufat, že každý z nás může zvolat: „Vstanu a zdvihnu hlavu, protože se přiblížilo moje vykoupení.“
B. 2. a 3. neděle adventní
87. V evangelních úryvcích všech třech cyklů 2. a 3. adventní neděle dominuje osoba Jana Křtitele. A nejen to: Jan Křtitel je často rovněž hlavní postavou evangelních úryvků feriálního lekcionáře v týdnech následujících po těchto nedělích. Kromě toho všechna evangelní čtení ve dnech 19., 21., 23. a 24. prosince se soustřeďují na událost Janova narození. A nakonec slavení Ježíšova křtu, přijatého z Janových rukou, uzavírá celý vánoční cyklus. To, co je zde řečeno, má kazatelovi pomáhat při všech příležitostech, při nichž je v biblickém textu zdůrazněna postava Jana Křtitele.
88. Origenes, výtečný teolog 3. století, nastínil schéma, které vyjadřuje velké tajemství: Každému Ježíšovu příchodu vždy předcházel Jan Křtitel (Homilie na Lukášovo evangelium,IV,6). Tak tomu bylo dokonce již v mateřském lůně, kdy Jan zaplesal, aby ohlásil Pánovu přítomnost. Na poušti u Jordánu Janovo kázání předem ohlašovalo toho, který měl přijít po něm. Když ho pokřtil v Jordánu, nebesa se otevřela, Duch Svatý sestoupil na Ježíše ve viditelné podobě a hlas Boží ho prohlásil za milovaného Otcova Syna. Janova smrt byla pro
54
Ježíše znamením, aby se odhodlaně vydal do Jeruzaléma, přičemž věděl, že ho tam čeká jeho vlastní smrt. Jan je poslední a největší ze všech proroků. Po něm přichází a koná pro naši spásu ten, jehož ohlašovali všichni proroci.
89. Stejné Boží slovo, které jednou v Palestině přišlo v těle, přichází také ke každé generaci věřících křesťanů. Jan předcházel Ježíšův příchod do dějin a nyní předchází jeho příchod mezi nás. Jan je skrze společenství svatých přítomný v našich shromážděních těchto dní, ohlašuje nám toho, který má přijít, a tak nás nabádá k pokání. Proto církev každý den při ranních chválách vyslovuje chvalozpěv Janova otce Zachariáše, který zazpíval při jeho narození: „A ty, dítě, budeš prorokem Nejvyššího, neboť půjdeš před Pánem připravit mu cestu, dát jeho lidu poznání spásy v odpuštění hříchů“ (Lk 1,76-77).

90. Kazatel by se měl ujistit, že křesťanský lid jako součást své přípravy na dvojí Pánův příchod naslouchá neustálým Janovým výzvám k pokání, které zaznívají zvláště v evangeliích 2. a 3. adventní neděle. Ale Janův hlas neslyšíme jen v úryvcích evangelia; hlasy všech proroků Izraele jsou nyní sjednoceny do jediného hlasu Janova. „On je Eliáš“ (Mt 11,14), řekl o něm samotný Ježíš. Pokud jde o první čtení těchto nedělí ve všech cyklech, stejně tak bychom mohli říci, že on je Izaiáš, Baruch, Sofoniáš. Každý prorocký výrok vyslovený při liturgickém shromáždění tohoto období je pro církev ozvěnou Janova hlasu, který tady a teď připravuje cestu Pánu. Připravujeme se na příchod Syna člověka v poslední den ve slávě a vznešenosti. Připravujeme se na letošní slavnost Narození Páně.
91. Každé shromáždění, kde se hlásá Písmo, je např. „Jeruzalémem“ podle textu proroka Barucha (2. neděle cyklu C): „Svlékni ze sebe, Jeruzaléme, roucho své žalosti a soužení a oblékni se v ozdobu věčné slávy, kterou ti dává Bůh navždy.“ Prorok nás vyzývá ke správné přípravě a k obrácení: „Přioděj se rouchem spravedlnosti od Boha a vstav si na hlavu korunu slávy Věčného.“ V církvi bude přebývat Slovo, které se stalo tělem, a k němu se obracejí slova: „Vzchop se, Jeruzaléme, a postav se na výšině, pohleď na východ a podívej se na

své děti, které se shromáždily na rozkaz Svatého od východu slunce až na západ. Jak se radují z toho, že Bůh na ně pamatoval!“
92. O těchto nedělích se čtou různá klasická Izaiášova mesiánská proroctví: „Vyrazí ratolest z pahýlu Jesse, výhonek vypučí z jeho kořenů“ (Iz 11,1, 2. neděle, cyklus A). To, co bylo ohlášeno, se naplní Ježíšovým narozením. V jiném roce čteme: „Hlas volá: ‚Na poušti připravte Hospodinovi cestu, v pustině urovnejte stezky našemu Bohu‘“ (Iz 40,3; 2. neděle, cyklus B). Čtyři evangelisté poznávají, že se tato slova naplňují v Janově kázání na poušti. U Izaiáše čteme: „Hospodinova velebnost se zjeví a každé tělo společně uzří, že mluvila Hospodinova ústa“ (Iz 40,5). To je řečeno o posledním dni. To je řečeno o slavnosti Vánoc.
93. Působivé je to, že při různých příležitostech, kdy se v evangeliu objevuje Jan Křtitel, se často opakuje jádro jeho sdělení o Ježíšovi: „Já jsem vás křtil vodou, ale on vás bude křtít Duchem svatým“ (Mk 1,8, 2. neděle, cyklus B). Ježíšův křest v Duchu Svatém přímo spojuje dosud připomenuté texty s ústředním bodem, na nějž tento Direktář zaměřuje svou pozornost, to znamená na velikonoční tajemství, které se dovršilo o Letnicích sestoupením Ducha Svatého na ty, kdo věří v Krista. Velikonoční tajemství se připravuje příchodem jednorozeného Syna narozeného v těle, jehož nekonečná bohatství budou definitivně odhalena v poslední den. O dítěti narozeném v chlévě i o tom, kdo přijde v oblacích, Izaiáš říká: „Spočine na něm duch Hospodinův“ (Iz 11,2; 2. neděle, cyklus A); anebo také říká, s použitím slov, o nichž sám Ježíš prohlásí, že se naplnila na něm: „Duch Páně, duch Hospodinův je nade mnou, protože mě Hospodin pomazal, poslal mě zvěstovat radostnou zprávu pokorným“ (Iz 61,1; 3. neděle, cyklus B, srov. Lk 4,16-21).
94. Lekcionář adventní doby je vskutku strhující sbírkou starozákonních textů, které nacházejí své tajemné naplnění v příchodu Božího Syna v těle. Kazatel se může stále znova vracet k poetickému prameni proroků, aby křesťanům popisoval ona tajemství, do nichž oni sami byli při liturgických slaveních zahrnuti. Kristus přichází trvale a dimenze jeho příchodu jsou mnohotvárné. Přišel. Přijde znovu ve slávě.

56
Přijde o Vánocích. Přichází i tady a teď při každé eucharistii slavené během adventu. Na všechny tyto dimenze lze uplatnit sílu poezie proroků: „Bůh váš přináší odvetu, odplatu božskou“ (Iz 35,4; 3. neděle, cyklus A). „Neboj se, Sióne, ať neochabují tvé ruce! Hospodin, tvůj Bůh, je uprostřed tebe, hrdina, vítěz“ (Sof 3,16-17; 3. neděle, cyklus C). „Těšte, těšte můj národ – praví Váš Bůh. Mluvte k srdci Jeruzaléma, volejte k němu, neboť je skončena jeho špatnost, odčiněna jeho nepravost“ (Iz 40,1-2; 2. neděle, cyklus B).
95. Nepřekvapuje tedy, že jak během adventních týdnů narůstá duch dychtivého očekávání, tak se o třetí adventní neděli celebrující kněží oblékají do radostné jasně růžové barvy a že tato neděle si vzala své jméno z prvních slov vstupní antifony, která se v tento den zpívá již po staletí; jsou to slova svatého Pavla k Filipanům: „Gaudete – radujte se stále v Pánu, opakuji: radujte se! Pán je blízko.“
C. 4. neděle adventní
96. Se čtvrtou adventní nedělí jsou Vánoce již nablízku. Atmosféra liturgie se mění a z naléhavých výzev k obrácení přechází k událostem, jež tvoří rámec blízkého Ježíšova narození. Tento posun je zdůrazněný ve 2. adventní prefaci. „Hle, Panna počne a porodí Syna“ je titul prvního čtení v roce A. Všechna čtení – od proroků, přes apoštoly až po evangelia – krouží kolem tajemství, které zvěstoval Panně Marii archanděl Gabriel. (Předložený výklad k nedělním evangeliím a k textům ze Starého zákona lze použít i na feriální lekcionář od 17. do 23. prosince.)
97. Evangeliem, které se čte v roce B, je Lukášova zpráva o zvěstování. V roce C následuje zpráva o navštívení z téhož evangelia. Jsou to události, které ve zbožnosti mnoha katolíků zaujímají zvláštní místo. První část jedné z nejvzácnějších modliteb, Zdrávas Maria, tvoří slova, jimiž se na Pannu Marii obrátil archanděl Gabriel a Alžběta. Zvěstování je prvním tajemstvím radostného růžence, navštívení druhým. Modlitba Anděl Páně rozvíjí meditaci o zvěstování a mnozí věřící se ji
57
modlí každý den ráno, v poledne i večer. Setkání archanděla Gabriela a Panny Marie, na niž sestupuje Duch Svatý, je znázorněno mnohými mistrovskými díly křesťanského umění. O čtvrté adventní neděli by kazatel měl stavět na tomto solidním základě křesťanské zbožnosti a vést věřící k hlubšímu pochopení těchto podivuhodných událostí.
98. „Anděl Páně zvěstoval Panně Marii. A ona počala z Ducha Svatého.“ Moc a síla této chvíle se nikdy neztratily. A nyní, zatímco prostupuje shromážděním, jemuž se hlásá evangelium, je vnímána znovu. Utváří onu osobitou chvíli společného slavení. Jsme pohrouženi do jejího tajemství. Určitým způsobem jsme u tohoto výjevu přítomni. Vidíme, jak anděl přichází do Nazareta v Galileji před Pannu Marii – i církev kontempluje tuto scénu a s údivem sleduje jejich dramatické setkání a slovní výměnu mezi nimi: poselství přicházející od Boha, odpověď dávanou člověkem. Zatímco to pozorujeme, uvědomujeme si, že to není podívaná, k níž jsme připuštěni pouze jako obyčejní diváci. To, co se nabízí Marii – že do svého lůna přijme Božího Syna – se při liturgii čtvrté adventní neděle určitým způsobem nabízí každému shromáždění věřících i každému jednotlivému věřícímu. Již za pár dní tu budou pro nás Vánoce. Je to přesně tak, jak řekl Ježíš: „Kdo mě miluje, bude zachovávat mé

slovo a můj Otec ho bude milovat a přijdeme k němu a učiníme si u něho příbytek“ (Jan 14,23).

99. První čtení v roce B z Druhé knihy Samuelovy nás zve, abychom od tohoto výjevu poodstoupili, ale přitom ho měli stále před očima. Čtení nám nabízí rozšířenější pohled, a sice historii Davidova rodu. Jeho úmyslem je pomoci nám k pozornému zpětnému pohledu o několik staletí před chvíli, než se odehrála tato událost, abychom nakonec spatřili anděla před Marií. Je tedy potřebné, aby kazatel pomáhal lidem vidět tuto událost v celkových souvislostech. Velkorysý David je inspirován vznešenou myšlenkou postavit pro Hospodina dům. Teď, když se David usadil ve svém domě a díky Hospodinově pomoci má pokoj od okolních nepřátel, ptá se, proč by Hospodin měl nadále přebývat v arše pod stanem? Proč nepostavit pro Hospodina dům, chrám? Hospodin však dává Davidovi naprosto neočekávanou odpověď. Na velkorysou Davidovu nabídku mu odpoví svou vlastní božskou velkorysostí, jež naprosto překonává to, co nabízí David nebo

58

co by si jen dokázal představit. Otáčí Davidovu nabídku a říká: „Ty nepostavíš dům pro mne“, protože „Hospodin postaví dům pro tebe“ (srov. 2 Sam 7,11), a odvolává se přitom na Davidův rod, který bude „dokud potrvá měsíc, po všechna pokolení“ (Žalm 72,5).

100. Když se vrátíme k hlavnímu výjevu tohoto vyprávění, vidíme, že příslib daný Davidovi se naplnil definitivně a opět neočekávaným způsobem. Maria je „zasnoubená s mužem jménem Josef z Davidova rodu“ (Lk 1,27). Anděl zvěstuje Marii, že přivede na svět syna, a říká: „Pán Bůh mu dá trůn jeho předka Davida“ (Lk 1,32). Maria sama je tedy tím domem, který Hospodin vystaví pro Davida, pro pravého Davidova Syna. Avšak i Davidovo přání vystavět dům Hospodinu dojde svého tajemného naplnění; slovy „ať se mi stane podle tvého slova“ (Lk 1,38) Siónská dcera díky svému souhlasu víry v jednom okamžiku vystaví důstojný chrám pro Syna Nejvyššího Boha.

101. Tajemství Mariina panenského početí je tématem evangelia také v roce A, avšak tentokrát se vyprávění odvíjí z Josefova hlediska, podle Matoušova podání. Prvním čtením je krátká pasáž z Izaiáše, v níž prorok vyslovuje dobře známou větu: „Hle, panna počne a porodí syna a dá mu jméno Emanuel“. Toto čtení může kazateli poskytnout příležitost, aby vysvětlil, že církev oprávněně vidí naplnění starozákonních textů v událostech Ježíšova života. V úryvku z Matouše naslouchá společenství pečlivě vypráveným podrobnostem kolem Ježíšova narození, které jsou zakončeny větou: „To všechno se stalo, aby se naplnilo, co řekl Pán ústy proroků.“ Prorok hovoří o konkrétní dějinné události. V roce 734 před Kristem se měl král Achaz utkat se silným protivníkem; prorok Izaiáš ho nabádal, aby měl víru v moc, díky níž Bůh může osvobodit Jeruzalém, a nabídl králi znamení poslané od Boha. Když král pokrytecky odmítl, Izaiáš mu rozhněvaně oznámil, že stejně mu bude dáno znamení – znamení Panny s dítětem nazvaným Emanuel. Nyní však skrze Ducha Svatého, který hovořil prostřednictvím proroka, to, co mělo význam za daných historických okolností, je přerůstá, aby nabylo formu mnohem významnější dějinné události: příchodu Božího Syna ve skutečném těle. O tom hovoří všichni proroci a koneckonců i celé dějiny.

59

102. Když má kazatel toto vše na paměti, může se zabývat dobře propracovaným

Matoušovým vyprávěním. Evangelista dbá na to, aby udržoval rovnováhu mezi dvěma pravdami o Ježíšovi: že On je Syn Davidův i Syn Boží. Obě tyto pravdy jsou podstatné pro pochopení toho, kdo je Ježíš. Jak Maria, tak i Josef mají svou přesnou úlohu v naplnění tohoto harmonicky spřádaného tajemství.

103. Tak jako jsme viděli zvěstování v kontextu dějin Izraele, tak i rodokmen, který předchází tomuto evangeliu, nabízí důležitý klíč pro jeho interpretaci. (Rodokmen se čte 17. prosince a při mši o vánoční vigilii.) Matoušovo evangelium začíná slavnostními slovy: „Rodokmen Ježíše Krista, Syna Davidova, Syna Abrahámova“. Pak následuje tradiční podání mnoha generací: Abrahám zplodil Izáka, Izák zplodil Jakuba, a tak dále, přes Davida a jeho potomky, až po Josefa, u něhož nastává náhlá a výrazná změna slovníku: „Jakub byl otec Josefa, muže Marie, z které se narodil Ježíš, nazývaný Kristus.“ Je nápadné, že text nepokračuje prostě slovy: „Josef zplodil Ježíše“, ale upřesňuje, že Josef je snoubencem Marie, z níž se narodil Ježíš. Přesně na tento bod klade důraz 4. adventní neděle, když ukazuje, jak je třeba chápat první verš z jejího evangelia: „S narozením Ježíše Krista to bylo takto.“ Znamená to, že zde byly okolnosti podstatně odlišné od všech předchozích narození, a proto se vyžaduje toto svébytné vyprávění.

104. První informace se týká toho, že Maria ještě předtím, než začala žít s Josefem, otěhotněla působením Ducha Svatého. Posluchačům a čtenářům tohoto úryvku je tedy jasné, že dítě není Josefovo, ale že je Synem samotného Boha. To však podle vyprávění není ještě jasné Josefovi. Kazatel může poukázat na drama, které Josef prožívá. Podezřívá Marii z nevěry a rozhodne se „tajně ji propustit?“ Anebo má snad nějakou předtuchu Božího působení, kvůli níž se bojí vzít si Marii za manželku? I Mariino mlčení je záhadné. Ona totiž dodržuje tajemství, které je mezi ní a Bohem, a je na Bohu, aby konal a situaci vyjasnil. Žádné lidské slovo by nebylo dostačující pro vysvětlení tak velikého tajemství. Zatímco Josef uvažoval o všech těchto věcech, anděl mu ve snu vyjevil, že Maria počala působením Ducha Svatého a že on se nemá bát. Adventní liturgie vyzývá věřící, aby se nebáli a tak jako Josef přijali božské tajemství, které se odvíjí v jejich životě.

60

105. Anděl ve snu Josefovi potvrdí, že Maria počala působením Ducha Svatého. A tím se znovu prokazuje: Ježíš je Boží Syn. Josef však musí udělat dvě věci, dva úkony, které v očích židovské kultury a víry legitimizují Ježíšovo narození. Anděl se na něj obrací těmito jednoznačnými slovy: „Josefe, synu Davidův“, a přikazuje mu, aby přijal Marii do svého domu a umožnil, aby její tajemství proměnilo i jeho. A pak má dát dítěti jméno. Tyto dva úkony učiní z Ježíše „Davidova Syna“. Matoušovo podání by potom mohlo pokračovat těmito slovy: „Když se Josef probudil ze sna, udělal to, co mu přikázal Pánův anděl.“ Avšak zde se vyprávění přerušuje slovy proroka Izaiáše: „To všechno se stalo, aby se naplnilo, co řekl Pán ústy proroků“, aby se pak citoval prorocký verš, který zazněl v prvním čtení. V porovnání s tím je to, co Izaiáš řekl Achazovi, málo. Slovo „panna“ je teď třeba vzít doslovně; ona počne působením Ducha Svatého. A co říci o jménu Emanuel, které má dítě dostat? Na rozdíl od Izaiáše Matouš vysvětluje jeho význam: „Bůh s námi“. Jak nám ukazují okolnosti, i zde je třeba to brát doslovně. Josef, Syn Davidův, ho nazve Ježíš; avšak hlubší tajemství jeho jména je „Bůh s námi“.

106. Ve druhém čtení téže neděle z Listu svatého Pavla Římanům slyšíme starší a původnější teologický jazyk než u Matouše, který však již odhaluje, jak důležitá je harmonická rovnováha v titulech vyjadřujících Ježíšovo tajemství. Svatý Pavel hovoří o „evangeliu jeho Syna, … narozeného jako člověk z rodu Davidova, který se duchem svatosti prokázal jako mocný Boží Syn tím, že vstal z mrtvých.“ Potvrzení titulu „Syn Boží“ vidí svatý Pavel v Ježíšově zmrtvýchvstání. Jak jsme právě viděli, když svatý Matouš vysvětluje jméno Emanuel ve smyslu „Bůh s námi“, vyjadřuje toto pochopení zmrtvýchvstalého Pána odkazem na počátek jeho lidské existence!
107. Ale přece jen je to Pavel, kdo nám ukazuje způsob, jak přímo propojit to, co jsme slyšeli v obou textech. Poté, co slavnostně nazval „Synem Davidovým a Synem Božím“ toho, kdo je středem jeho evangelia, prohlašuje Pavel pohany za ty, kdo jsou povoláni, aby „patřili k Ježíši Kristu“. Navíc je označuje jako ty, které „Bůh miluje a které povolal do stavu svatých“. Kazatel musí ukázat, že tato řeč platí i pro
61
nás. Křesťané naslouchají nádherné historii o narození Ježíše Krista, která podivuhodně završuje to, co přislíbili proroci, ale pak slyší také o sobě: i oni jsou povoláni, aby patřili k Ježíši Kristu, Bůh je miluje a povolal je ke svatosti.
108. Evangelium v roce C se vztahuje k tomu, co Maria vykonala bezprostředně po setkání s andělem, který jí zvěstoval, že počne Božího Syna. „V těch dnech se Maria vydala na cestu a spěchala do jednoho judského města v horách,“ aby se setkala se svou příbuznou Alžbětou, která byla těhotná a čekala Jana Křtitele. Když dítě slyšelo Mariin pozdrav, pohnulo se v Alžbětině lůně. Je to jeden z mnoha momentů, kdy Jan zvěstuje Ježíšovu přítomnost. Rovněž je poučné uvažovat o tom, jak se Maria chová, když si uvědomí, že ve svém lůně nosí Božího Syna. „Spěchá“, aby navštívila Alžbětu a tak mohla vidět, že „u Boha není nic nemožné“. Tímto konáním přináší velkou radost Alžbětě i synovi v jejím lůně.
109. Ve dnech končícího adventu celá církev bere na sebe Mariinu tvářnost. Tvář církve na sobě nese všechny rysy Panny. Duch Svatý působí v církvi nyní, stejně jako působil vždy. Proto tedy, když shromáždění vstupuje o této neděli do eucharistického tajemství, kněz pronáší modlitbu nad dary: „Bože, tys poslal svého svatého Ducha, aby svou mocí naplnil lůno blahoslavené Panny Marie; dej, ať posvětí i tyto dary…“ Kazatel má umět popsat tutéž spojnici, kterou zdůrazňuje tato modlitba; mocí Ducha Svatého díky eucharistii ponesou věřící ve svém těle to, co nosila Maria ve svém lůně. Stejně jako ona mají „spěchat“, aby konali dobro pro své bližní. Jejich dobrá díla vykonaná podle Mariina příkladu překvapí ostatní Kristovou přítomností a způsobí, že v jejich nitru cosi zaplesá radostí.

IV. VIANOČNÉ OBDOBIE

A. Slavnost Narození Páně

110. „Pro vigilii a tři mše o narození Páně jsou lekce prorocké i ostatní vybrány tak, aby odpovídaly římské tradici“ (OLM 95). Rozlišujícím rysem slavnosti Pánova narození je zvyk slavit tři různé mše: půlnoční, za svítání a během dne. Reformou uskutečněnou po Druhém vatikánském koncilu se k tomu přidala ještě vigilie. S výjimkou klášterních komunit je nepravděpodobné, že se všichni zúčastní slavení všech třech (nebo čtyřech) mší. Většina věřících se zúčastní jedné z nich, která bude jejich „vánoční mší“. Proto se přistoupilo k možnosti výběru z různých čtení pro každou jednotlivou mši. Nicméně ještě předtím než budeme uvažovat o některých přesahujících tématech společných pro všechny liturgické a biblické texty, je poučné zabývat se souslednostíí těchto čtyřech mší.

111. Vánoce jsou svátky světla. Je rozšířené mínění, že oslava Pánova narození byla stanovena na konec prosince, aby se vtisknul křesťanský význam pohanskému svátku Sol invictus. Může to ale být i jinak, neboť už v první polovině třetího století Tertulián napsal, že Kristus byl počat

25. března, v den, který je v některých kalendářích označen jako první den roku. Je možné, že při výpočtu data slavení Vánoc se vycházelo z tohoto dne. V každém případě od čtvrtého století uznávali mnozí Otcové symbolickou hodnotu toho, že po vánočních svátcích se pro ně dny prodlužovaly. Pohanské svátky velebící světlo v zimní temnotě nebyly vzácné a zimní slavnosti světla někdy slaví nevěřící ještě i dnes. Na rozdíl od toho všeho zdůrazňují čtení a modlitby různých vánočních bohoslužeb téma pravého Světla, které k nám přichází v Ježíši Kristu. První preface vánoční se obrací k Bohu Otci se zvoláním: „Tvé Slovo se stalo člověkem, a skrze ně nám nově zazářilo tvé světlo.“ Kazatel má věnovat pozornost dynamice světla v temnotách, které proniká těmito radostnými dny. Teď následuje souhrn toho, co charakterizuje jednotlivé bohoslužby.

63

112. Večerní mše vigilie. I když slavení Vánoc začíná touto mší, modlitby a čtení ještě navozují atmosféru dychtivého očekávání. V určitém smyslu je tato mše koncentrátem celé adventní doby. Téměř všechny modlitby se orientují na budoucnost: „Zítra uvidíte jeho slávu“ (vstupní antifona). „Dopřáváš nám, … abychom vítali tvého Syna jako vykupitele všeho lidstva; pomáhej nám, abychom se nemuseli bát, až ho uvidíme přicházet jako soudce“ (vstupní modlitba). „Zítra bude zničena nepravost země“ (zpěv před evangeliem). „Prosíme tě, Bože, povzbuď nás, ať v předvečer velikého svátku slavíme oběť tvého Syna s opravdovou zbožností“ (modlitba nad dary). „Zítra se zjeví Hospodinova velebnost“ (antifona k přijímání). Čtení z Izaiáše v ostatních vánočních mších popisují, co se už děje, zatímco úryvek čtený při této mši líčí to, co se stane. Druhé čtení a evangelní úryvek hovoří o Ježíšovi jako Davidovu Synu a o lidských předcích, kteří připravovali cestu pro jeho příchod. Rodokmen z evangelia svatého Matouše je náčrtem dlouhé cesty, po níž se ubíraly dějiny spásy směrem k události, kterou se chystáme slavit, a je podobný čtením ze Starého zákona o velikonoční vigilii. Litanie jmen zvětšuje pocit očekávání. Při mši o vigilii jsme jako děti, které pevně drží vánoční dárek a čekají na slovo, jež jim dovolí rozbalit ho.

113. Půlnoční mše. Uprostřed noci, zatímco ostatní spí, křesťané rozbalují tento dárek: dar Slova, které se stalo tělem. Prorok Izaiáš hlásá: „Lid, který chodil ve tmě, vidí veliké světlo.“

Pokračuje slovy o slavném vítězství hrdiny dobyvatele, který zlomil hůl otrokáře a válečné nástroje odevzdal ohni. Ohlašuje, že panství toho, který bude vládnout, bude rozsáhlé a mír bude navždy. A nakonec ho zahrnuje tituly „podivuhodný rádce, mocný Bůh, věčný otec, kníže pokoje“. Začátek evangelia zdůrazňuje proslulost takového hodnostáře a zmiňuje jméno císaře a vládce, který panuje v době, kdy On vstupuje na scénu. Vyprávění pokračuje neuvěřitelným sdělením, že tento mocný král se narodil v okrajové vesnici Římské říše a že jeho matka ho „zavinula do plenek a položila do jeslí, protože v zájezdním útulku nebylo pro ně místo“. Kontrast mezi hrdinným dobyvatelem popisovaným u Izaiáše a bezbranným děťátkem v chlévě prozrazuje všechny paradoxy evangelia. Vědomí tohoto paradoxu je hluboce zakořeněno v srdci věřících a upro

64

střed noci je přitahuje do kostela. Náležitou odpovědí je spojit své díky s poděkováním andělů, jejichž zpěv o této noci zaznívá z nebes.

114. Mše za svítání. Čtení zvolená pro tuto liturgii jsou zvláště výstižná. Jsme jako ti, kdo se vzbudili do mrazivého úsvitu a ptají se, zda andělské zjevení uprostřed noci nebylo pouhým snem. Pastýři se svým zdravým selským rozumem chudých mezi sebou rozmlouvají: „Pojďme tedy do Betléma podívat se na to, co se tam stalo, jak nám Pán oznámil!“ Spěchají tam a nacházejí přesně to, co jim oznámil anděl: chudou dvojici a jejich právě narozeného Syna spícího v jeslích. Jaká je jejich reakce na tuto scénu pokorné chudoby? Vracejí se s oslavou a chválou Boha za to, co viděli a slyšeli, a všichni, kdo naslouchají jejich slovům, zůstávají udiveni z toho, co jim řekli. Pastýři vidí a my jsme také zváni, abychom viděli něco mnohem důležitějšího než je ona sentimentální scéna, která byla tématem tolika uměleckých vyobrazení. Tuto skutečnost lze však vnímat pouze očima víry, což se ukazuje za denního světla při následující liturgii.

115. Mše ve dne. Tak jako slunce, které již září na nebi, prolog evangelia svatého Jana vrhá světlo na totožnost dítěte v jeslích. Evangelista říká: „A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Viděli jsme jeho slávu, slávu, jakou má od Otce jednorozený Syn, plný milosti a pravdy.“ Jak připomíná druhé čtení, předtím hovořil Bůh mnoha způsoby skrze proroky, teď „však promluvil k nám skrze svého Syna. Jeho ustanovil dědicem všeho a skrze něj také stvořil svět. On je odlesk jeho božské slávy…“ Jeho velikost je taková, že ho uctívají samotní andělé. A nato přichází pozvání, abychom se k nim všichni připojili: „Pojďte národy a klaňte se Pánu, neboť dnes sestoupilo na zemi veliké světlo“ (zpěv před evangeliem).

116. Slovo se stalo tělem, aby nás spasilo díky jeho prolité krvi a spolu s ním nás vyvýšilo ve slávě zmrtvýchvstání. První učedníci rozpoznali niterné pouto mezi vtělením a velikonočním tajemstvím, jak o tom svědčí hymnus citovaný v Listě svatého Pavla Filipanům (2,5-11). Světlo půlnoční mše je totéž jako světlo velikonoční vigilie. Vstupní modlitby těchto dvou velkých slavností začínají podobnými slovy. O Vánocích se kněz modlí: „Bože, tys ozářil tuto posvátnou noc jasem pravého světla…“;

65

O Velikonocích: „Bože, tys ozářil tuto posvátnou noc jasem Pánova zmrtvýchvstání.“1 Druhé čtení při mši za svítání nabízí obdivuhodný souhrn zvěsti o tajemství Trojice a o našem

vstupu do tohoto tajemství skrze křest: „Projevila se dobrota Boha, našeho spasitele, a jeho láska k lidem… ze svého milosrdenství nás spasil v koupeli znovuzrození a obnovení Duchem svatým. Toho na nás vylil v hojnosti skrze našeho spasitele Ježíše Krista, abychom – ospravedlněni jeho milostí – dostali jako dědictví vytoužený věčný život.“ Vlastní modlitby při mši ve dne hovoří o Kristu jako původci našeho zrození v Bohu, jehož narození zjevuje smíření, které způsobuje, že v nás má Bůh zalíbení. Vstupní modlitba, jedna z nejstarších z modlitebního pokladu církve, souhrnně vyjadřuje důvod, proč se Slovo stalo tělem: „Bože, tys obdivuhodně stvořil člověka, a s ještě větší láskou jsi jej obnovil, vždyť tvůj Syn se stal jedním z nás a má účast na našem lidském životě.“ Jedním z hlavních cílů homilie – jak předkládané direktorium častěji zmiňuje – je zvěstování Kristova velikonočního tajemství. Vánoční texty k tomu nabízejí výslovnou příležitost.

117. Jiným cílem homilie je vést společenství k eucharistické oběti, v níž se zpřítomňuje velikonoční tajemství. Velkým znamením pro to je slovo „dnes“, které se často objevuje v liturgických textech vánočních mší. Tajemství Kristova narození je při tomto slavení přítomné, ale lze je, stejně jako jeho první příchod, vidět pouze pohledem víry. Pro pastýře bylo velikým „znamením“ pouze chudé dítě položené v jeslích, a přece při svém návratu velebili a chválili Boha za to, co viděli. Pohledem víry máme téhož Krista, dnes narozeného, vnímat v podobě chleba a vína. Admirabile commercium (podivuhodná výměna), o níž hovoří vstupní modlitba mše ve dne a podle níž Kristus sdílí naše lidství a my jeho božství, se projevuje zvláště v eucharistii, jak napovídají mešní modlitby. O půlnoci se modlíme tuto modlitbu nad dary: „Bože, přijmi naše dary v této noci, kdy oslavujeme narození tvého Syna; On se stal jedním z nás, dej, ať jsme skrze něho spojeni

1 Latinsky: „Deus, qui hanc sacratissimam noctem gloria domínicæ resurrectiónis illústras…“; v Českém misále je modlitba trochu pozměněna: „Děkujeme ti, Bože, že nám dáváš účast na slávě této veliké noci vzkříšení svého Syna, našeho Pána Ježíše Krista…“ (pozn. překl.).

s tebou a máme účast na tvém božství.“ A za svítání: „Přijmi, Bože, tyto plody země a posvěť je, ať se nám stanou zdrojem božského života a zpřítomňují mezi námi tvého Syna, při jehož narození nám zazářila jeho božská sláva.“ A taktéž třetí preface o narození Páně: „Jeho příchod nám navždycky otevřel cestu k tobě: Tvé věčné Slovo přijalo naši slabost, tvůj Syn se stal jedním z nás; naše lidství vstoupilo do tvé slávy a náš smrtelný život se stal nesmrtelným.“

118. Odkaz na nesmrtelnost je další téma vyskytující se ve vánočních textech; naše slavení je jen chvilkovým zastavením na naší pouti. Eschatologické poselství, tak znatelné v adventní době, nachází svůj výraz i tady. Ve vstupní modlitbě vigilie se modlíme: „Dopřáváš nám, … abychom vítali tvého Syna jako vykupitele všeho lidstva; pomáhej nám, … abychom se nemuseli bát, až ho uvidíme přicházet jako soudce.“ Ve druhém čtení půlnoční mše apoštol nabádá, „abychom se odřekli bezbožného života i světských žádostí a žili v tomto nynějším věku rozvážně, spravedlivě a zbožně a přitom očekávali v blažené naději slavný příchod našeho velikého Boha a spasitele Ježíše Krista.“ A konečně v modlitbě po přijímání při mši ve dne prosíme, aby v Kristu, který se dnes narodil jako „počátek našeho zrození k

božskému životu“, nás Bůh dovedl „skrze něho až do věčné slávy“.
119. Vánoční čtení a modlitby nabízejí Božímu lidu putujícímu tímto životem bohatou potravu. Ukazují Krista jako Světlo světa a vyzývají nás, abychom skrze slavení eucharistie „dnes“ vstoupili do velikonočního tajemství naší spásy. Kazatel může představit tuto hostinu Božímu lidu shromážděnému k oslavě Pánova narození a vybídnout ho k napodobování Ježíšovy Matky Panny Marie, která „to všechno uchovávala v srdci a rozvažovala o tom“ (evangelium při mši za svítání).
B. Svátek Svaté rodiny
120. „V neděli v oktávu Narození Páně, na svátek Svaté rodiny, mluví evangelium o Ježíšově dětství a ostatní čtení o životě v rodině“ (OLM 95). O Ježíšově životě od narození až do začátku jeho veřejného působení neříkají evangelisté v podstatě nic. To málo, co nám odevzdali,
67
si vyslechneme v evangelních úryvcích vybraných pro tento svátek. Divy obklopující Spasitelovo narození ustupují a Svatá rodina žije svým běžným domácím životem, který se nabízí rodinám jako vzor k následování, jak to doporučují modlitby tohoto slavení.
121. Rodina jako instituce je dnes v různých částech světa vystavena velkým problémům a je vhodné, aby o nich kazatel mluvil. Avšak místo pouhého morálního povzbuzování o rodinných hodnotách by měl kazatel vycházet ze čtení tohoto dne, aby hovořil o křesťanské rodině jako škole učednictví. Kristus, jehož narození slavíme, přišel na svět, aby konal Otcovu vůli; takováto poslušnost, poddajná pro hnutí Ducha Svatého, má své místo v každé křesťanské rodině. Josef poslechne anděla a odvádí Syna a Matku do Egypta (rok A); Maria a Josef poslechnou Zákon tím, že představí své Dítě v chrámě (rok B) a že se vydávají do Jeruzaléma na židovské svátky (rok C). Ježíš sám je poslušný svých pozemských rodičů, ale jeho touha být v Otcově domě je ještě větší (rok C). Jako křesťané jsme členy i jiné rodiny, která se shromažďuje okolo oltáře jako svého rodinného stolu, aby se živila obětí, jež se dovršila tím, že Kristus byl poslušný až k smrti. Své rodiny máme vidět jako domácí církev, kde máme uskutečňovat sebedarující lásku, s níž se setkáváme v eucharistii. Všechny křesťanské rodiny se tak otevřou i navenek, aby patřily do nové, větší rodiny, Ježíšovy: „Každý, kdo plní vůli Boží, to je můj bratr, i sestra, i matka“ (Mk 3,35).
122. Pochopení smyslu křesťanského rodinného života pomáhá kazateli, aby vysvětlil čtení z Listu svatého Pavla Kolosanům. Apoštolský předpis, podle něhož se má manželka podrobit manželovi, může u našich současníků narazit. Pokud kazatel nemíní o této směrnici hovořit, bylo by rozumnější vzít kratší verzi čtení. Komplikované pasáže Písma nás však ve většině případů mohou mnohému naučit a tento specifický případ nabízí kazateli příležitost, aby se zabýval tématem, které nemusí souznít s moderním posluchačem, ale které, je-li správně pochopeno, ve skutečnosti představuje hodnotný a potřebný podnět. Hlubší pochopení jeho významu nám umožní odkaz na podobný text z Listu svatého Pavla Efezanům. Pavel v něm probírá vzájemnou zodpovědnost v rodinném životě. Klíčová věta je tato: „Podřizujte
68
se jeden druhému z úcty ke Kristu“ (Ef 5,21). Originalita apoštolova učení nespočívá v tom, že by se manželky měly podřizovat svým manželům, což bylo tehdejší kulturou prostě

předpokládáno. To, co je nové a výslovně křesťanské, je především skutečnost, že podřízení má být vzájemné. Jestliže manželka má poslouchat manžela, on sám má, tak jako Kristus, obětovat za manželku svůj život. Druhou věcí je to, že důvod vzájemného podřízení není cílen na prostý soulad v rodině nebo na dobro ve společnosti, ale má se uskutečňovat z úcty ke Kristu. Jinými slovy, vzájemné podřízení v rodině vyjadřuje to, že jsme křesťanskými učedníky. Rodinné obydlí je nebo by mělo být místem, kde projevujeme svou lásku k Bohu tím, že dáváme svůj život jako oběť jeden za druhého. Kazatel může předložit posluchačům výzvu, aby ve svých vztazích uskutečňovali tuto sebeobětující lásku, která se nachází v srdci Kristova života a poslání a kterou slavíme při našem „rodinném jídle“, eucharistii.

C. Slavnost Matky Boží, Panny Marie

123. „V neděli v oktávu Narození Páně, o slavnosti Matky Boží, Panny Marie, pojednávají čtení o Panně Marii a o Nejsvětějším Jménu Ježíšově“ (OLM 95). Tato slavnost uzavírá celotýdenní slavení Vánoc a v mnoha částech světa je také začátkem nového roku. Čtení a modlitby znovu poskytují možnost uvažovat o totožnosti Dítěte, jehož narození oslavujeme. On je pravý Bůh a pravý Člověk. Starobylý titul Theotokos (Matka Boží) potvrzuje Kristovu lidskou i božskou přirozenost. On je rovněž naším Spasitelem (Ježíš, Jméno, které dostává při obřízce, ale které mu přiřknul anděl před početím). On je naší spásou svým narozením pod Zákonem, a vykupuje nás prolitím své krve. Obřad obřízky slaví Ježíšův vstup do smlouvy a předem ohlašuje „krev nové a věčné smlouvy, která bude vylita za vás a za všechny na odpuštění hříchů“. Ústředním tématem této liturgie je také Mariina úloha v díle spásy, jak ve vztahu ke Kristu, od níž On dostal svou lidskou přirozenost, tak i ve vztahu k údům jeho těla. Maria je Matkou církve a přimlouvá se za nás. A konečně, oslava Nového roku je příležitostí vzdávat díky za milosti obdržené v právě uplynulém roce

69

a prosit, abychom v nastávajícím roce mohli tak jako Maria spolupracovat s Bohem na Kristově pokračujícím poslání. Modlitba nad dary všechny tyto nitky dokonale spojuje: „Bože, v tobě má všechno dobré svůj počátek a s tvou pomocí se všechno dovršuje; … prosíme tě: ať tvůj Syn, jehož narození z Panny Marie se stalo počátkem našeho vykoupení, dovrší v nás dílo své spásy. Skrze Krista, našeho Pána.“

D. Slavnost Zjevení Páně

124. Trojí rozměr slavnosti Zjevení Páně (návštěva mudrců, Kristův křest a zázrak v Káni) je zvláště zjevný v denní modlitbě církve v den této slavnosti, jakož i v následujících dnech. V latinské tradici se však eucharistická liturgie soustřeďuje na evangelium o mudrcích. Následující týden, na svátek Křtu Páně, se pak zaměřuje na tuto dimenzi Pánova zjevení. V roce, kdy je cyklus C, se v neděli následující po Křtu Páně čte evangelní příběh o svatbě v Káni.

125. Tři čtení pří slavnosti Zjevení Páně představují tři různé biblické literární druhy. První čtení z proroka Izaiáše je jásavou poezií. Druhé, z Listu svatého Pavla Efezanům, je přesnou teologickou výpovědí pronesenou Pavlovým téměř technickým jazykem. Evangelium je dramatickým líčením událostí, jejichž každý detail je naplněn symbolickým významem. Společně prozrazují, co je tato slavnost, a definují ji jako epifanii (zjevení). Naslouchat jejich hlásání a hluboce jim porozumět za pomoci Ducha Svatého – to je slavnost Zjevení Páně.

Svaté Boží slovo odhaluje celému světu základní smysl narození Ježíše Krista. Vánoce, které začaly 25. prosince, dosahují dnes, o slavnosti Zjevení Páně, svého vrcholu: Kristus se zjevil všem národům.

126. Kazatel může začít úryvkem ze svatého Pavla, dosti krátkým, ale nesmírně hutným, který poskytuje přesný popis toho, co je to Zjevení. Pavel podává zprávu o svém jedinečném setkání se zmrtvýchvstalým Ježíšem na cestě do Damašku, odkud vše pramení. To, co se mu stalo, popisuje jako „zjevení“, to znamená jako nové a neočekávané pochopení událostí, kterého se mu dostalo z božské autority

70

při setkání s Pánem Ježíšem, a není to tedy pouhá osobní domněnka. Svatý Pavel nazývá toto zjevení také „milostí“ a „posláním“, to znamená pokladem, který mu byl svěřen pro dobro druhých. To, co mu bylo svěřeno, navíc označuje také jako „tajemství“. Toto „tajemství“ je něco dříve neznámého a skrytého našemu pochopení. Bylo nějak skryté v událostech, ale teď – a právě to je Pavlovo zvěstování! – teď se projevilo a dalo poznat. V čem spočívá význam toho, co bylo dřívějším pokolením skryté a teď se projevilo? Přesně to je ono poselství slavnosti Zjevení Páně: „Také pohané mají stejná dědická práva, že jsou údy téhož těla a že stejně i jim platí [spolu se židy] ona zaslíbení skrze Ježíše Krista, když uvěří kázání evangelia.“ To je nesmírný zvrat ve způsobu myšlení horlivého farizeje Šavla, který byl svého času přesvědčen, že úzkostlivé dodržování židovského zákona je jedinou cestou ke spáse. Teď však Pavel hlásá „evangelium“, neočekávanou radostnou zvěst v Kristu Ježíši. Ano, Ježíš je naplněním všech příslibů daných židovskému národu. Bez nich ho nelze pochopit. Teď ale „také pohané mají stejná dědická práva, že jsou údy téhož těla a že stejně i jim platí [spolu se židy] ona zaslíbení skrze Ježíše Krista, když uvěří kázání evangelia“.

127. Události, o nichž pojednává Matoušovo vyprávění zvolené pro svátek Zjevení Páně, jsou de facto uskutečněním toho, co říká Pavel ve svém listu. Mudrci vedeni hvězdou přicházejí do Jeruzaléma; jsou to učenci pohanského náboženství, znalci význačných mudroslovných tradic, v nichž celé lidstvo toužebně hledá neznámého Stvořitele a Pána všech věcí. Zastupují všechny národy a cestu do Jeruzaléma našli nikoli tím, že by se řídili židovskými Písmy, ale že sledovali podivuhodné znamení na nebi, které jim ukázalo událost kosmického významu. Ne-židovská moudrost umožnila mudrcům pochopit mnoho věcí. „Uviděli jsme jeho hvězdu na východě, a proto jsme se mu přišli poklonit.“ Avšak v poslední fázi své cesty, aby jejich hledání dospělo ke správnému závěru, potřebují židovská Písma a prorocké označení Betléma jako místa Mesiášova narození. Když se to dozvědí z židovských Písem, znamení na nebi jim znova ukazuje cestu. „A hle – hvězda, kterou viděli na východě, šla před nimi, až se zastavila nad místem, kde bylo dítě.“ V mudrcích přichází do Betléma, kde „spatřili dítě s jeho Matkou Marií“, touha celého lidstva po Bohu.

71

128. Právě v tomto místě Matoušova vyprávění může vstoupit Izaiášova poezie jako komentář. Jásavé tóny pomáhají pochopit nádheru této chvíle. „Vstaň, rozsviť se, Jeruzaléme!“ nabádá prorok, „neboť vzešlo tvé světlo a Hospodinova velebnost září nad tebou.“ Tento text původně vznikl za přesně dané historické okolnosti: izraelský lid potřeboval znovu povstat z temné kapitoly svých dějin. Ale teď, když se vztáhne na mudrce

před Ježíšem, dosahuje svého naplnění v nepředstavitelné míře. Světlo, sláva a záře – to je hvězda, která vede mudrce. Ale kromě toho sám Ježíš je „světlo k osvícení pohanům a k slávě svého izraelského lidu“. „Vstaň, Jeruzaléme“, říká prorok. Ano, ale dnes díky zjevení svatého Pavla víme, že vybídnutí je sice určeno Jeruzalému – a to je zásada, která je použitelná všude v Písmu – ale nedá se omezit pouze na historické pozemské město. Protože „také pohané mají [spolu se židy] stejná dědická práva.“ A tak se oslovením „Jeruzaléme“ vybídnutí obrací na všechny národy. „Jeruzalémem“ se nazývá církev shromážděná ze všech národů. Každá pokřtěná duše je ve svém nitru nazvána „Jeruzalémem“. Naplňuje se tak to, co se prorokovalo v žalmech: „Slavné věci se o tobě vypravují, město Boží“ a „Všechna zřídla mé spásy jsou v tobě“ (Žalm 87,3,7).

129. A tak se o slavnosti Zjevení Páně jímavá slova prorokova obracejí ke každému shromáždění věřících křesťanů. „Vzejde tvé světlo, Jeruzaléme!“ Za pomoci kazatele by měl každý věřící pociťovat tato slova v hloubi svého srdce. „Tma zahalí zemi a temnota národy, nad tebou však zazáří Hospodin, jeho velebnost se zjeví nad tebou.“ Úlohou kazatele je nabádat lid, aby opustil svou netečnost a pohled málo otevřený pro naději. „Rozhlédni se kolem a podívej se: ti všichni se shromáždili a přišli k tobě.“ Vždyť křesťanům bylo dáno všechno to, co hledá celý svět. Mnoho národů dojde té milosti, v níž se my už nacházíme. Oprávněně provoláváme v responsoriálním žalmu: „Všichni králové se mu budou klanět, všechny národy mu budou sloužit.“

130. Naše úvaha se může vrátit od Izaiášovy poezie k Matoušovu vyprávění. Mudrci jsou pro nás vzorem, jak máme k dítěti přistupovat: „Spatřili dítě s jeho Matkou Marií, padli na zem a klaněli se mu.“ Do posvátné liturgie jsme vstoupili, abychom konali totéž. Kazatel

by udělal dobře, kdyby věřícím připomněl, že když v den slavnosti Zjevení Páně přistupují k přijímání, mají si uvědomit, že se konečně dostali na to místo a před tu Osobu, kam je zavedla hvězda a Písma. A proto by měli nabídnout Ježíšovi zlato své vzájemné lásky, kadidlo víry, s níž poznávají Boha snámi, a myrhu, která vyjadřuje jejich vůli umírat hříchu a být s Ježíšem pohřbeni, aby s ním vstali k věčnému životu. A rovněž tak jako mudrci mohou být povzbuzeni k návratu domů jinou cestou; kéž by zapomněli na zlovolného vládce Heroda a na všechno, co od nich žádal. O této slavnosti viděli Pána! „Vstaň, rozsviť se, neboť vzešlo tvé světlo a Hospodinova velebnost září nad tebou!“ Stejně jako svatý papež Lev před staletími je může kazatel rovněž vyzvat, aby napodobovali službu hvězdy: tak jako hvězda díky své záři dovedla národy ke Kristu, tak i toto shromáždění má díky jasu víry, chvály a dobrých skutků svítit jako jasná hvězda v tomto temném světě. „Temnota zahalí národy, nad tebou však zazáří Hospodin.“

E. Svátek Křtu Páně

131. Svátek Křtu Páně, aspekt svátku Zjevení, uzavírá dobu vánoční a otevírá liturgické mezidobí. Zatímco Jan na březích Jordánu křtí Ježíše, stane se něco velkolepého. Nebesa se otevřou, je slyšet Otcův hlas a na Ježíše sestupuje Duch Svatý ve viditelné podobě holubice. Toto je epifanie, zjevení tajemství Nejsvětější Trojice. Proč však tento jev nastává ve chvíli, kdy je Ježíš pokřtěn? Kazatel musí na tuto otázku odpovědět.

132. Vysvětlení spočívá v důvodu, proč jde Ježíš za Janem, aby jím byl pokřtěn. Jan káže

křest pokání. Ježíš přijímá toto kající znamení zároveň s mnoha dalšími, kteří přicházejí k Janovi. Jan se mu v tom v první chvíli snaží zabránit, avšak Ježíš naléhá. Jeho naléhání prozrazuje jeho záměr solidarizovat se s hříšníky. Chce být tam, kde jsou oni. Apoštol Pavel vyjadřuje totéž jinými slovy: „S tím, který byl bez hříchu, jednal kvůli nám jako s největším hříšníkem, abychom my skrze něho byli spravedliví u Boha“ (2 Kor 5,21).
73
133. Právě ve chvíli, kdy se tak silně solidarizuje s hříšníky, dochází k tomuto velkolepému zjevení Trojice. Z nebe zaznívá Otcův hlas a říká: „To je můj milovaný Syn, v něm mám zalíbení.“ Musíme si uvědomit, že to, co se líbí Otci, je právě Synova ochota být solidární s hříšníky. Tímto způsobem se On jeví jako Syn toho Otce, který „tak miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna“ (Jan 3,16). Ve stejném okamžiku se objevuje Duch Svatý jako holubice, sestupuje na Syna, a tak dává celému neočekávanému výjevu jakési schválení a oprávnění.
134. Duch Svatý, který tuto scénu utvářel a připravoval ji během celých dlouhých dějin Izraele – který „mluvil ústy proroků“, jak vyznáváme v Krédu – je přítomný u kazatele i u jeho posluchačů a otevírá jejich mysl pro ještě hlubší pochopení toho, co se stalo. Tentýž Duch provázel Ježíše v každém okamžiku jeho pozemského života a každý jeho úkon utvářel, aby se stal Otcovým zjevením. Slovům proroka Izaiáše z tohoto dne můžeme tedy naslouchat jako pokračování Otcových slov v Ježíšově srdci: „Ty jsi můj milovaný Syn.“ Jejich dialog lásky pokračuje: „Ty jsi můj vyvolený, v němž jsem si zalíbil. Vložil jsem na tebe svého ducha. … Já, Hospodin, jsem tě povolal ve spravedlnosti, vzal jsem tě za ruku, utvořil jsem tě a ustanovil tě prostředníkem smlouvy lidu a světlem národů.“
135. V responsoriálním žalmu tohoto svátku naslouchámе slovům Žalmu 29: „Hospodinův hlas nad vodami!“ Církev zpívá tento žalm jako oslavu Otcových slov, jimž můžeme privilegovaně naslouchat, a toto naslouchání zpečeťuje naši slavnost: „Milovaný Syn, v něm mám zalíbení!“ To je „Hospodinův hlas nad vodami! Hospodin nad spoustami vod! Hlas Hospodinův, jak je mocný, hlas Hospodinův, jak je velkolepý!“ (Žalm 29,3-4)
136. Po křtu vede Duch Ježíše na poušť, aby byl pokoušen od ďábla. Potom, stále veden Duchem Svatým, jde Ježíš do Galileje, kde hlásá Boží království. Během svého úchvatného kázání poznamenaného úžasnými zázraky Ježíš jednou řekl: „V křest mám být ponořen, a jak je mi úzko, než bude vykonán!“ (Lk 12,50) Tato slova se vztahovala na jeho blízkou smrt v Jeruzalémě. Tak pochopíme, že Ježíšův křest
74
od Jana Křtitele nebyl definitivní, ale byl to symbolický skutek toho, co mělo být vykonáno při jeho posledním utrpení a smrti na kříži. Právě na kříži Ježíš zjevuje sám sebe nikoli symbolickými výrazy, ale konkrétně a v naprosté solidaritě s hříšníky. Právě na kříži „Bůh s tím, který byl bez hříchu, jednal jako s největším hříšníkem“ (2 Kor 5,21) a On „nás vykoupil z kletby Zákona tím, že ono prokletí vzal na sebe za nás“ (Gal 3,13). Právě tehdy sestoupil do chaosu vod podsvětí a navždy smyl naše hříchy. Ale Ježíš je pozvednut i z vod kříže a smrti, povolán ke zmrtvýchvstání Otcovým hlasem, který říká: „Ty jsi můj milovaný Syn, v tobě mám zalíbení… jsem tě dnes zplodil…“ (Žid 1,5) Scéna smrti a zmrtvýchvstání je veledílem napsaným a řízeným Duchem. Mocný a velkolepý Hospodinův hlas nad spoustami vod smrti pozvedá svého Syna ze smrti. „Hlas Hospodinův, jak je mocný, hlas Hospodinův, jak je

velkolepý!“
137. Ježíšův křest je vzorem i pro náš křest. Při křtu sestupujeme s Kristem do vod smrti, kde jsou smyty naše hříchy. A poté, co jsme tam spolu s ním byli ponořeni, spolu s ním také vystupujeme z vod a slyšíme mocný a velkolepý Otcův hlas, jímž se v hloubi našich srdcí obrací i na nás a pro každého z nás vyslovuje nové jméno: „Milovaný! V tobě mám zalíbení.“ Toto jméno slyšíme jako své, nikoli kvůli našim dobrým skutkům, které jsme vykonali, ale protože Kristus si ve své překypující lásce nesmírně přál sdílet s námi svůj vztah s Otcem.
138. Eucharistie slavená o tomto svátku zesiluje všechny prvky tohoto příběhu. Duch se vznáší nad dary chleba a vína, které přinášejí věřící. Ježíšova slova „Toto je moje tělo, toto je má krev“ zvěstují jeho úmysl přijmout pro naši spásu křest smrti. A shromáždění se spolu se Synem modlí „Otče náš“, protože spolu s ním se cítí být zahrnuto do oslovení Otcovým hlasem, který svého Syna nazývá „milovaným“.
139. Jednou během svého působení Ježíš řekl: „Kdo ve mě věří, jak říká Písmo, potečou proudy vod z jeho nitra.“ Tyto živé vody v nás začínají tryskat při křtu a při každém slavení eucharistie se stávají stále mohutnější řekou.

V. NEDELE CEZROČNÉHO OBDOBIA

---

140. Doby adventní, vánoční, postní i velikonoční mají specifický charakter a čtení pro ně zvolená mají svou vnitřní harmonii, jež se z něj odvozuje. Jinak je tomu s nedělemi liturgického mezidobí, jak naznačuje Úvod k mešnímu lekcionáři. „Naproti tomu o nedělích v mezidobí, které nemají zvláštní charakter, jsou texty epištol i evangelií uspořádány podle zásady „polosouvislého čtení“, kdežto čtení ze Starého zákona je harmonicky sladěno s evangeliem“ (OLM 67). Redaktoři lekcionáře vědomě odmítli myšlenku stanovit na každou neděli v roce určité „téma“ a v návaznosti na to vybrat čtení: „Takovému uspořádání totiž odporuje pravé pojetí liturgického dění, které je vždy slavením Kristova tajemství a podle vlastního tradičního způsobu se při používání Božího slova nenechává vést pečlivostí rozumovou nebo vnější, ale péčí o hlásání evangelia a uvádění věřících do celé pravdy“ (OLM 68). S věrností mandátu daného Druhým vatikánským koncilem, který stanovil, že „se má šířeji otevřít přístup k pokladům Bible“ (SC 51), předkládá tříletý lekcionář na liturgické mezidobí věřícím Kristovo tajemství tak, jak ho vypráví Matoušovo, Markovo a Lukášovo evangelium. Kazateli může být v přípravě nápomocné to, že během liturgického mezidobí věnuje pozornost struktuře čtení. Direktář zde připomíná to, co o této struktuře říká Úvod k lekcionáři, počínaje evangeliem.
141. Poté, co Úvod podotýká, že druhá neděle liturgického mezidobí navazuje na téma Zjevení Páně slavené o tomto svátku a o svátku Křtu Páně, pokračuje:

Od třetí neděle začíná polosouvislé čtení synoptických evangelií. Výběr perikop je uspořádán tak, aby při líčení života a kázání Páně vynikla charakteristika každého evangelia.

Kromě toho tímto způsobem dochází k určité harmonii mezi evangeliem a liturgickým rokem. Po Zjevení Páně se čte o začát
76
ku Kristova kázání, což velmi dobře navazuje na křest a události z počátku jeho veřejné činnosti. Na konci liturgického roku se pak nenásilně dojde k eschatologickým textům (tématu vlastnímu posledním nedělím roku), neboť kapitoly evangelií, která předcházejí vyprávění o umučení, pojednávají o tomto tématu dost obsáhle (OLM 105).
Všechny tři cykly se tedy řídí společným vzorcem: první týdny se zabývají počátkem Kristova veřejného působení, poslední eschatologickým tématem a týdny mezi nimi postupně probírají různé události a učení ze života našeho Pána.
142. Každý rok má své přesné určení, protože předkládá nauku vlastní každému ze synoptických evangelií. Kazatel by měl odolat pokušení, aby považoval pasáže nedělního evangelia za samostatné celky. Znalost celkové struktury i charakteristických prvků jednotlivých evangelií může prohloubit jeho pochopení textu.
143. ROK A: Matouš představuje Ježíšovo veřejné působení velmi uspořádaně. Je to pět řečí a každé z nich předchází určité vyprávění. Lekcionář je této struktuře věrný. 1. Horská řeč (od 4. do 9. neděle), které předchází povolání prvních učedníků. 2. Misijní řeč (od 11. do 13. neděle), které předchází povolání Matouše. 3. Řeč s podobenstvími (od 15. do 17. neděle), které předchází hlásání radostné zvěsti prostým lidem. 4. Řeč o životě církve (od 23. do 24. neděle), které předchází vyprávění o zázracích, o Petrově vyznání a o předpovědi utrpení. 5. Eschatologická řeč (od 32. do 34. neděle), které předcházejí podobenství o událostech zahrnujících přijetí nebo odmítnutí Království. Znalost této struktury umožní kazateli propojovat to, o čem hovoří v jednotlivých týdnech, a pomáhat věřícím, aby oceňovali absolutní spojitost mezi Ježíšovým životem a učením, jak je vysvětluje první evangelista pomocí svého schématu tvořeného vyprávěními a řečmi.
144. ROK B: I když Markovo evangelium – na rozdíl od dalších dvou synoptických evangelií – nemá členěné uspořádání, nese v sobě vlastní specifickou dynamiku a kazatel ji během roku může čas od času zmínit. Zpočátku je Ježíšova služba přijímána s velkým nadšením (od
77
3. do 9. neděle), ale odpor pak na sebe nedá čekat (10. neděle). Dokonce ho nechápou ani jeho učedníci, protože vkládají své naděje do pozemského mesiáše. Moment obratu v Ježíšově veřejném působení přichází podle Markova podání s Petrovým vyznáním víry, s první Kristovou předpovědí o jeho utrpení a s Petrovým odmítnutím takového plánu (24. a 25. neděle). Nedorozumění, která prostupují celé toto evangelium z důvodu, že Ježíš hovoří a chová se způsobem matoucím a pohoršujícím jeho posluchače, nabízejí blahodárnou lekci celému křesťanskému společenství, jež se shromažďuje každý týden k naslouchání Božímu slovu – Kristovo tajemství je vždy výzvou našim očekáváním. Další důležitou charakteristikou cyklu B je vyprávění přejaté od svatého Jana o rozmnožení chlebů a ryb a následnou řečí o chlebu života (od 17. do 21. neděle). To nabízí kazateli příležitost, aby po několik týdnů

hovořil o Kristu jako živém chlebu, který nás živí svým slovem i svým tělem a krví.
145. ROK C: Naukou vlastní Lukášovu evangeliu je v první řadě láskyplnost a milosrdenství jako rozlišující znaky Kristova působení. Od počátku jeho mise až po příchod do Jeruzaléma si ti, kdo se s Ježíšem setkávají – od Petra (5. neděle) až po Zachea (31. neděle) – uvědomují, že potřebují odpuštění a velké Boží milosrdenství. Mnohá původní vyprávění Lukášova evangelia čtená během roku vykreslují téma Božího milosrdenství: hříšná žena (11. neděle), milosrdný Samaritán (15. neděle), ztracená ovce a marnotratný syn (24. neděle), dobrý lotr (34. neděle). Nechybí ani napomenutí určená tomu, kdo neprokazuje milosrdenství: „Běda těm“ a „Blahoslavení ti“ (6. neděle), bohatý hlupák (18. neděle), boháč a Lazar (26. neděle). Lukášovo evangelium je napsáno pro pohany a osvětluje Boží milosrdenství, které přesahuje vyvolený národ, aby obsáhlo ty, kdo z něj byli dříve vyloučeni. To je téma, které se o těchto nedělích často opakuje a je napomenutím pro nás všechny, kdo se shromažďujeme ke slavení eucharistie; dostalo se nám štědrého Kristova milosrdenství, a proto naše milosrdenství k bližnímu nemá mít žádné hranice.
146. Pokud jde o čtení ze Starého zákona během liturgického mezidobí, Úvod k lekcionáři k tomu říká:
78
Tato čtení byla vybrána tak, aby měla vztah k evangelijním perikopám, aby nebyla přílišná rozdílnost mezi čteními jednotlivých mší a zvláště aby vynikla jednota Starého a Nového zákona. Vztah mezi jednotlivými čteními téže mše ukazuje pečlivý výběr nadpisů před každou lekcí.

Výběr byl, pokud možno, dělán tak, aby čtení byla krátká a snadná. Přihlíželo se též k tomu, aby se o nedělích četlo co nejvíce důležitých textů Starého zákona. Je pravda, že tyto texty Starého zákona byly zařazeny do lekcionáře bez logického pořádku, aby se mohly vztáhnout k úryvku evangelia; je však důležité, že se tak otvírá poklad Božího slova, aby všichni, kdo se účastní nedělní mše, poznali téměř všechny hlavní části Starého zákona (OLM 106).
Příklady uváděné v tomto Direktáři vztahující se na období advent/ Vánoce a půst/Velikonoce ukazují postupy, jimiž se kazatel může řídit, aby uváděl do spojitosti čtení z Nového a Starého zákona a ukazoval, jak se setkávají v osobě Ježíše Krista a v jeho poslání. Nesmí se přehlížet ani responsoriální žalm, který je také zvolen v souladu s evangeliem a se čtením ze Starého zákona. Kazatel nesmí předpokládat, že lidé tuto spojitost automaticky rozpoznají, ale měl by na ni v homilii poukázat. Úvod k lekcionáři také upozorňuje na nadpisy zvolené pro jednotlivá čtení; vysvětluje, že byly pečlivě zvoleny, jednak aby poukázaly na hlavní téma čtení a v případě potřeby aby také vyzdvihly spojitost mezi různými čteními dané mše (srov. OLM 123).
147. Mezi čteními liturgického mezidobí jsou posléze i části z apoštolských listů:
Jako epištoly se čtou polosouvisle Pavlovy listy a List Jakubův (listy Petrovy a Janovy se čtou v době velikonoční a vánoční). První list Korinťanům je pro svou délku a různost obsahu rozdělen do všech tří ročních cyklů, vždy na začátku liturgického mezidobí. Podobně byl na dvě části rozdělen List Židům: první se čte v cyklu B, druhá v cyklu C.
79

Byly vybrány velmi krátké a ne příliš těžké úryvky, aby jim věřící rozuměli (OLM 107).
Jako doplněk k tomu, co říká Úvod k lekcionáři, jsou vhodné ještě dvě poznámky o rozvržení textů převzatých z apoštolů. Předně to, že v závěrečných týdnech liturgického roku naslouchámе Prvnímu a Druhému listu Soluňanům, kde se probírají eschatologická témata, která se dobře hodí k ostatním čtením a liturgickým textům těchto nedělí. A potom, Pavlův naukový List Římanům tvoří hlavní část cyklu A od 9. do 25. neděle. Vzhledem k jeho důležitosti i k prostoru, jaký mu lekcionář poskytuje, může mu kazatel o těchto nedělích liturgického mezidobí věnovat zvláštní pozornost.
148. Je třeba přiznat, že čtení ze spisů apoštolů představují určité dilema, protože nejsou vybrána tak, aby tvořila soulad s evangeliem a s lekcí ze Starého zákona. Jsou i momenty, kdy se ukazují jako výslovně harmonizující s ostatními čteními, avšak není to častý případ, a kazatel nemusí za každou cenu usilovat o jejich „sladění“ s ostatními čteními. Je však oprávněné, aby občas kázal především o druhém čtení a věnoval jednomu listu třeba i více nedělí.
149. To, že neděle liturgického mezidobí nemají svou vnitřní návaznost, se může jevit pro kazatele jako problém, ale dává mu to příležitost znovu zdůraznit základní cíl kázání: „Velikonoční tajemství Kristovo, které je zvěstováno ve čteních a v homilii, se uskutečňuje v oběti mše svaté“ (OLM 24). Kazatel by neměl pociťovat potřebu zastavovat se u každého čtení nebo vytvářet mezi nimi umělé mosty. Sjednocujícím principem je, že je Kristovo velikonoční tajemství zjevováno a slaveno v liturgickém společenství. Vstup do tohoto tajemství může být o příslušné neděli dán čtením evangelia viděném ve světle nauky vlastní tomu kterému evangelistovi. Může být posíleno úvahou o spojitosti mezi evangelní pasáží, čtením ze Starého zákona a responsoriálním žalmem. Anebo se kazatel může rozhodnout, že svou homilii založí hlavně na čtení z apoštola. V žádném případě není cílem kázání vynakládat všemožné úsilí na spojení různých nitek z jednotlivých čtení, ale spíše je třeba sledovat jednu z nich, která bude uvádět Boží
80
lid do srdce tajemství Kristovy smrti a zmrtvýchvstání, jež se uskutečňuje při slavení liturgie.

VI. OSTATNÉ PRÍLEŽITOSTI

A. Feriální mše
150. Zvyklost každodenního slavení eucharistie je pro katolíky římského obřadu velkým zdrojem svatosti a pastýři by měli podporovat lid v každodenní účasti na mši, podle možností každého. Papež Benedikt povzbuzuje, aby se „ani během týdne při mších s účastí lidu, pokud je to možné, nezanedbávala nabídka krátkých, situaci přizpůsobených úvah, které by věřícím

pomohly vyslechnuté slovo přijmout a učinit plodným“ (VD 59). Každodenní eucharistie je méně slavnostní než nedělní liturgie a měla by se slavit tak, aby i ti, kdo mají povinnosti v rodině a v práci, měli možnost se zúčastnit feriální mše. Z toho vyplývá potřeba, aby homilie za těchto okolností byla krátká. Na druhé straně, vzhledem k tomu, že feriální mše se mnozí zúčastňují pravidelně, je to příležitost kázat o určité knize z Písma ve dnech následujících po sobě, což nedělní slavení neumožňuje.

151. Při feriálních mších se homilie doporučuje zvláště v době adventní/vánoční a postní/velikonoční. V těchto případech jsou čtení pečlivě vybrána a zásady jsou uvedeny v Úvodu k mešnímu lekcionáři: pro advent č. 94, pro Vánoce č. 96, pro postní dobu č. 98 a pro velikonoční dobu č. 101. Obeznámenost s nimi může kazateli pomoci při přípravě krátkých každodenních komentářů.

152. Samotný Úvod k lekcionáři věnuje čtením v liturgickém mezidobí jeden bod, jemuž by měl kazatel při přípravě feriální bohoslužby věnovat pozornost:

Ve feriálním lekcionáři jsou čtení rozdělena na jednotlivé dny každého týdne po celý rok. Proto se většinou budou brát tato

čtení ve dnech, na které jsou určena, pokud na ně nepřipadne slavnost nebo svátek nebo památka s vlastními čteními.

Při použití feriálního lekcionáře je třeba mít na zřeteli, že kvůli nějaké příležitosti přicházející v týdnu nebude třeba vynechat některou lekci. To musí kněz předem zjistit, maje před očima uspořádání lekcí celého týdne, které méně důležité části by měl vynechat, anebo jak spojit vhodným způsobem tyto části s jinými, pokud jsou užitečné k celkovému pohledu na sledovaný námět (OLM 82).

V důsledku toho je kazatel povzbuzován k tomu, aby předem zhlédl čtení na celý týden a provedl úpravy jejich sledu, pokud je přerušen nějakou mimořádnou bohoslužbou. I když je feriální homilie krátká, je třeba ji připravovat v předstihu a s velkou pečlivostí. Zkušenost říká, že krátké kázání vyžaduje větší přípravu.

153. Když lekcionář uvádí vlastní čtení pro slavení některého svatého, je třeba je použít. Kromě toho mohou čtení být vybrána ze společných čtení, jsou-li důvody položit větší důraz na slavení některého světce. V Úvodu k mešnímu lekcionáři se však říká:

Při mši s účastí lidu bude kněz dbát především duchovního prospěchu věřících a bude se střežit vnucovat jim své záliby. Zvláště se vynasnaží, aby nevynechával častěji a bez dostatečné příčiny čtení určená pro jednotlivé dny ve feriálním lekcionáři: církev si totiž přeje, aby se věřícím prostíral bohatší stůl Božího slova (OLM 83).

B. Svatba

154. Pokud jde o homilii při slavení sňatku, Svatební obřady připomínají, že „kněz poukáže v homilii na tajemství a milost křesťanského manželství, na důstojnost manželské lásky, svátostnou milost a povinnost manželů. Vychází z posvátných textů a bere přitom ohled na osobní situaci přítomných“ (57). Svatební homilie představuje dvě

výzvy, svého druhu jedinečné. První spočívá ve skutečnosti, že dnes dokonce ani mnozí křesťané nechápou sňatek jako povolání. Je třeba hlásat a vyučovat „tajemství křesťanského

manželství“. Druhá výzva se týká lidí přítomných na obřadu, mezi nimiž často nacházíme i mnoho nekřesťanů a nekatolíků. Kazatel tedy nemůže předpokládat, že posluchači jsou obeznámeni ani s nejzákladnějšími prvky křesťanské víry. Tyto výzvy jsou současně také příležitostí pro to, aby kazatel vyložil pohled na život a na manželství, zakořeněný v křesťanském učení a ve velikonočním tajemství Kristovy smrti a zmrtvýchvstání. Ten, kdo má kázání, se musí velmi pečlivě připravit, aby mohl hovořit o „tajemství a milosti křesťanského manželství“ a zároveň „mít ohled na osobní situaci snoubenců i přítomných“.
C. Pohřeb
155. Pohřební obřady stručně vysvětlují hodnotu a význam kázání při pohřbu. Ve světle Božího slova a pamětlivi toho, že kázání nemá být „pohřební chvalořečí“ (č. 40), kněží mají „brát pozorně v úvahu nejen zemřelého a okolnosti jeho smrti, nýbrž také bolest příbuzných a potřeby jejich křesťanského života“ (Úvod k Pohřebním obřadům, č. 18). Boží láska, která se projevila v Kristově smrti a zmrtvýchvstání, oživuje víru, naději a lásku. Věčný život a společenství svatých přinášejí plačícím útěchu. Pohřeb poskytuje příležitost zamýšlet se nad tajemstvím života a smrti, nad smyslem pozemského putování, nad milosrdným Božím soudem a nad nekonečným životem nebe.
156. Kazatel má prokázat zvláštní zájem i o ty, kdo jsou u příležitosti pohřbu přítomni na slavení liturgie, ať už jsou to nekatolíci, nebo katolíci, kteří se téměř nikdy nezúčastní eucharistie anebo působí dojmem, že ztratili víru (srov. Úvod k Pohřebním obřadům,18). Naslouchání čtením z Písma, modlitby a zpěvy živí a vyjadřují víru církve.

157. V letech následujících po koncilu byla zvláště na biskupských synodách často vyslovována specifická starost a potřeba, aby v kázání bylo více nauky. Katechismus katolické církve představuje v tomto směru pro kazatele skutečně užitečný zdroj, avšak je důležité, aby se užíval v souladu s cílem homilie.

158. Římský katechismus byl publikován pod vedením Otců Tridentského koncilu a v některých vydáních byla jeho součástí i Praxis Catechismi, která rozčleňovala obsah Římského katechismu na základě nedělních evangelií v průběhu roku. Nepřekvapuje proto, že po zveřejnění nového katechismu sepsaného v linii Druhého vatikánského koncilu vzešel návrh udělat něco podobného i pro Katechismus katolické církve. Iniciativa tohoto druhu musí čelit různým překážkám praktického charakteru, z nichž tou nejpodstatnější je základní námitka, že nedělní liturgie není „příležitostí“ pro kázání na téma, které není v souladu s liturgickou dobou a s jejími náměty. Mohou však existovat specifické pastorační důvody, které vyžadují výklad některého doktrinálního nebo morálního aspektu nauky. Takováto rozhodnutí si žádají pastorační obezřetnost.

159. Na druhé straně, nejdůležitější součásti nauky se předkládají v podobě vycházející z nejhlubšího významu Písma, který se projevuje právě tehdy, když se v liturgickém shromáždění hlásá Boží slovo. Úkolem kazatele není, aby přizpůsoboval mešní čtení předem danému tematickému rozvrhu, ale aby vyzval své posluchače k uvažování o víře církve tak, jak přirozeně vyplývá z Písma v kontextu slavení liturgie.

160. Se zřetelem na to předkládá tato příloha tabulku, v níž jsou označena čísla odstavců Katechismu katolické církve, kde se odrážejí biblická čtení jednotlivých nedělí a slavností. Odstavce byly vybrány buď proto, že příslušná čtení citují či se o nich zmiňují, nebo že pojednávají o tématech v nich obsažených. Kazatel je veden k tomu, aby konzultoval Katechismus nikoli povrchním způsobem, ale aby meditoval o tom, jak jsou jeho čtyři části vzájemně propojeny. Např. o 5. neděli cyklu A v liturgickém mezidobí hovoří první čtení o péči věnované chudým, druhé čtení o bláznovství kříže a třetí o učednících, kteří jsou solí země a světlem světa. Odkazy v Katechismu je spojují s různými zásadními tématy: Kristus ukřižovaný je Boží moudrost, když o něm uvažujeme ve vztahu k problému zla a zdánlivé Boží nemohoucnosti (KKC 272). Křesťané jsou povoláni k tomu, aby byli světlem světa i navzdory přítomnosti zla, a jejich poslání je být semenem jednoty (KKC 782). Sdílením Kristova velikonočního tajemství, což je smysl velikonoční svíce, jejíž světlo přijmou nově pokřtění, se my sami stáváme světlem (KKC 1243). „Aby poselství spásy ukázalo před lidmi sílu své pravdy a vyzařovalo ji, musí být potvrzováno svědectvím života křesťanů“ (KKC 2044). Toto svědectví nachází svůj specifický výraz v lásce k chudým (KKC 2443-2449). Používáním Katechismu katolické církve tímto způsobem může kazatel pomoci lidem, aby integrovali Boží slovo, víru církve, morální požadavky evangelia i svou osobní a liturgickou spiritualitu.